

М. Рильський

СОНЕТИ

Упорядкування

БОГДАНА
РИЛЬСЬКОГО

Гравюри

ГЕОРГІЯ
ЯКУТОВИЧА

У2
Р95

Р $\frac{0743-041}{M228(04)-74}$ 339—74

© Издавництво «Молодь», 1974

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ

СОНЕТИ

Сонети

СІЛЬСЬКИЙ СОНЕТ

(З зимових спогадів про літо)

Хвилюється широкий лан зелений,
Волошки, ніби сині зіроньки, блищать,
На тонких стеблах крапельки студені
Минулого дощу веселчасто горять.

І дівчина, обсипана квітками,
Іде, немов пливе лебедонька в воді,
І грають променистими вогнями,
Неначе квіти, світлі очі молоді.

Вони до мене так привітно сяють,
Що в серці стиха струни золоті дрижать,
І знов пісні мої плывуть, лунають.

А там, в гаю,— пташки дзвенять, дзвенять,
І щастя на душі, і тихий спокій...
Хвилюється і грає лан широкий.

1912

МОЯ ЦАРІВНА

А я так кохаю, кого і не знаю,—
Далеку царівну.

А. Кримський

Тобі одній, наміряна царівно,
Тобі одній дзвенять мої пісні;
Тобі одній в моєму храмі дивно
Пливуть молитви і горять огні.

Моя життя веде мене нерівно —
То на вершини, то в яри страшні,—
Та скрізь душа співає переливно
Про очі безтілесні і ясні.

У городі, де грають струни п'яні,
Де вічний шум, де вічна суєта,
Я згадую слова твої неждані.

І серед поля, на яснім світанні,
Коли ще сном охоплені жита,—
Душа тебе, тебе одну віта.

1911—1918

МОЇЙ ЛЕНОРІ

П'яний сонет

Ні, тебе нема, тебе нема на світі,
Ти з'явилася у ніч осінню,
І уста твої, уста напіврозкриті
Я зустрів поборжно, як святиню.

Ти з'явилась тихо, щоб мене збудити,
Блиснуть і розвіятися тінню,
І навіки в серці спогад полишити
Про солодку ніч, ясну і синю.

Пропливають чисті образи жіночі,
В їх я відблиск — відблиск твоїй — шукаю...
Ті ж уста, ті ж незглибимі іскри-очі,

А чогось нема. Чого? Не знаю.
І колише серце вічний біль та мука...
Ні, тебе нема на світі, білорука!

1911—1918

МИСТЕЦТВО

Коли усе в тумані життєвому
Загубиться і не лишить слідів,
Не хочеться ні з дому, ні додому,
Бо й там, і там огонь давно згорів, —

В тобі, мистецтво, у тобі одному
Є захист: у красі незнайомих слів,
У музиці, що вроду, всім знайому,
Втіляє у небесний перелив;

В тобі, мистецтво, — у малій картині,
Що більша над увесь безмежний світ!
Тобі, мистецтво, і твоїй країні

Я шлю поклін і дружній свій привіт.
Твої діла — вони одні нетлінні,
І ти між квітів — найясніший квіт!

1911—1918

Я помчусь по дикой степи,
И надменно сброшу я
Образованности цепи
И вериги бытия.

М. Лермонтов

І шум людський, і велемудрі книги,
І п'яних струн бентежно-милий спів,
І славу, й злото — битія вериги —
Я все забув, все занедбав, спалив.

І з-під кохання ніжної кормиги
Я вирвався, як раб із кайданів,—
Та серце холодом страшної криги
Я, друже мій, ще зовсім не покрив.

Я лиш оддав з низьким поклоном Долі
Всю суєту дитячих цих утіх
За день один в широких чистих полі!

Я взяв собі у Неї замість їх
Веселий сміх, безмежне щастя волі
І ріг — мисливський переливний ріг!

1911—1918

Надворі дощ, холодний вітер віє,
Одпочивай, рушнице, на стіні!
Куди іти, блукати без надії?
Ні, краще тут, у хаті, в тишині.

Тут у коминаку огник ледве тліє,
Та зогріває в серці, в глибині,
Веселі, чисті, ясноокі мрії
І воскрешає призабуті дні.

Тут фортеп'яно з теплою душею
Стоїть і жде, що приторк білих рук
В йому пробудить півзаснулий звук.

Тут я зустрівся з музою своєю.
І, взявши в руки ліру й срібний лук,
Пливу як тінь по морю снів за нею.

1911—1918

СРІБНИЙ СОНЕТ

*М. Алексєєву **

Посріблені ліси окуталися тінню,
А небосхил горить і віти золотить.
Виходжу я на шлях — на смугу ясно-синю,—
І чудно й дзвінко сніг під валянком скрипить.

У цьому ж лісі я пив самоту осінню,
Тут весну цілував під шелест верховіть,
Тут літом пропливли ледачі дні незмінні,—
Тепер сюди прийшов мороза я зустріть.

Цей вечір, замкнений в холодному спокої,
Ясний, докінчений нагадус сонет,
Сонет краси гаїв і тиші зимової.

Зі сніжних рим дзвінких його зложив поет,
Чий силует на тлі блакиті неземної
Для тих, хто молиться, є божий силует.

1911 · 1918

Зелені тіні по душі майнули —
М'якого моху свіжо-чистий тон,
Безжурності глибокої затон,
Одбите у прийдешньому минуле.

Блаженні будьте, уші, що почули
Святого щастя золотий закон!
Воно — в вінку із виноградних грон —
Мене в брудній таверні не минуло.

Прийшло — засяло... Легковійний дар
Безмежності і вільного зітхання
Серед померклих життьових примар!

Холодний вітер віє на світанні,
Та злото дня на сході вироста...
Блаженні будьте, мовчазні уста!

1911—1918

Молочно-сині зариси ланів,
Сніг на листках — а листя ще зелене!
Я вийшов, я покинув сутерени,
Назустріч снігу голову відкрив.

Нарешті, що таке любов для мене?
Чи полюбив — це значить загубив?
Хіба немає світа і світів
Поза лицем зрадливої Гелени?

Так: військо превеселе я зібрав,
Та поведу це військо не на Трою.
Хай тужиш ти — хай плачеш ти за мною.

Я новий обрій серцем угадав,
Я віддаюся вільній переміні,
Я полюбив поля молочно-сині.

1911 --- 1918

Дивлюсь, Кабице незрівнянний,
На молодечий твій портрет,—
І зачарований, і п'яний
Тобі присвячую сонет.

Кому артиста серце знає?
Йому зрідні лише поет:
Вони в житейськiм океані
Під шум чарок і кастаньєт

Пливуть в країну снів і вроди,
У тихий світ, на ясні води,
Під срібло невідомих зір;

Обом земне все зрозуміле,
Обох несуть прозорі крила
В незнаний голубий простір!

1918

Немає гірш, як бути собі нудним:
Не гіркість яду — кислості цитрини,
Не розмахи в оркестрі огнянім,
А квиління фальшиве мандоліни.

Огонь пройшов, і залишився дим,
Про бурю спогад — жовті складки піни,
Туман їдкий, де був потоп і грім,
Де грала повідь — кумкання жабини.

Хоч би злочинні гордощі чола,
Хоч би Кармен привабливо пройшла
І задзвеніли п'яні кастаньєти!

Хоч би чарок, хоч би пороків ряд,
Хоч би у персні золотому яд,
Хоч би удар веселого стилета!

1920

Несіть богам дари! Прозорий мед несіть,
Що пахне гречкою і теплими дощами,
І золотий ячмінь, і втіху верховіть —
Достиглі яблука, де рожевіють плями.

І виноград міцний кладіть на темну мідь,
На простий жертвеник між вічними дубами,
Де постать Зевсова біліючи стоїть
В блакиті творчої, блаженної нестями.

І короп золотий в глибинах чистих вод,
І пари голубів, покірних Афродіті,
І звір із темних нір, і соколи з висот,

І молоді уста, жагою піврозкриті,—
Усе нагадує: і ранньої пори,
І вдень, і ввечері богам несіть дари.

1920—1921

Заснув Ендіміон на місячній поляні,
 Де смольний дух трави і сосен прастарих.
 До милих уст його, рожевих і пухких,
 Богиня хилиться в нестримному бажанні.

А сонце вигляне із-за снігів гірських,
 Скунавшись в дзвінкім зеленім океані,—
 І сором стане їй, незайманій Діані,
 І чуть лиш здалеки її мисливський ріг.

Так смертного душа у тиші чарівничій
 Розкриє погляд свій і глибину свою
 Назустріч рідному і заглядає в вічі.

Так я в час творчості нічого не таю,—
 Але як день прийде і день мене покличе,
 Я, стілоє кинувши, до молота стаю.

1922

У хутрі лисячім мене одвідав гість
Із люлькою в зубах та з пойнтером Нероном.
Тепер удвох сидять. Нерон поважно їсть,
Пан п'є,— і тихий дім ввижається затоном.

Навколо — вир снігів. Ще не дзвонило й шість,
А темно на дворі, і заходом червоним
Нам знову послано про дець бурхливий вість,
Про вітер сніговий із рогом міднодзвонним.

Нехай гуде і мчить на сивому коні,
Припавши, як Нечай, до сталевोї гриви,—
У нас ясний огонь і спогади ясні.

Мій добрий гість — брехун, філософ і мисливий,
Рибалка, мандрівець — розповіда мені,
Як бив колись акул в Бенгальському заливі.

1922

Зелена піна лісу молодого
Дрімотно плеще, як на морі шум.
Блакитні тіні впали на дорогу,
Заворожили мудрі бджоли ум.

Стоять дуби замислено і строго.
Тут — перейшовши молодий самум —
Собі поставлю келію убогу,
Щільник пахучий для останніх дум.

Ліловий чебрик сохне на поляні,
Неначе привид, пробігає цап,
І чути дятла стуки дерев'яні.

Душі здається, що вона могла б
Вас відтворити в ясному свічаді,
Дитячі дні, заплакані і раді.

13 жовтня 1922

ОЛЕКСАНДРІЯ

Мотив старої повісті

Під синім полум'ям святого неба
Ріс Олександр. Він Гомера вчив
З учителем царів і мудреців,—
І тайни зір читав у Нектанеба.

Як наш Вольга, він знав серця звірів,
До срібноликого подібний Феба,—
І розумів, як усміхнутись треба,
Щоб Буцефал покійно замівав.

Над Индом, де чудні цвітуть рубіни,
Він проїздив на гордому слоні,—
І падали осліплені браміні.

Звитязно пролетів краї землі
І перейшов, згорнувши темні крила,
Туди, де ждала братня тінь Ахілла.

1922

У горах, серед каменю й снігів,
Де слід людини око бачить рідко,
Малюється на синім небі чітко
Мисливська хатка, притулок орлів.

Огорне скелі снігова намітка,
В проваллях загуркоче божий гнів,—
Ми сидимо, пильнуєм шашликів,
У шахи граєм і п'ємо нешвидко.

Колись, як Байрон гордий оповів,
В такій же хаті Манфред відпочив,
Щоб знов на прю із фатумом устати.

Так ми,— як день розквітне молодий,—
Підем зі смертю в шахи погуляти,
Ступаючи по стежці кам'яній.

1922

У теплі дні збирання винограду
Її він стрів. На мулах нешвидких
Вона верталась із ясного саду,
Ясна, як сад, і радісна, як сміх.

І він спитав: — Яку б найти принаду,
Щоб привернуть тебе до рук моїх?
Вона ж йому: — Світи щодня лампаду
Кіпріді добрій. — Підняла батіг,

Гукнула свіжо й весело на мулів,
І чутно уші правий з них прищулив,
І знявся пил, немов рожевий дим.

І він потягся, як дитина, радо
І мовив: — Добре бути молодим
У теплі дні збирання винограду.

1922

В буденщині процвілії і прокислій,
У поросі неправди і пліток
Ви сяєте, як очі блискавок,
Передчуття грози буйної — мислі.

Темніє небо. Чути дальній крок
Тяжкого грому в тишині навислій,
І враз на груди, у бажанні стислій,
На землю лине пінявий потік.

І радо п'є, здригаючись од щастя,
Земля краплини свіжі та сріблясті,
І хилиться в знемозі зельний крин.

Так ви, тривожні, кличете людину
Од буднів, од застою, од загину
На снігові простори верховин.

Змію, людину, сонце та орла
 Благословив він у високих горах:
 Премудрість, світло, серце, міць крила —
 Для бур, для щастя, для висот прозорих.

Безумісм чоло оповила
 Йому гадюка: терни мислів хорих
 Людина непомітно принесла;
 Орел упав на землю в тлін і порох.

І він до сонця руки підійняв,
 Але й воно сміялося зрадливо,—
 І на уста мовчання він поклав.

Чужий любові і далекий гніву,
 По сходах таємничих він зійшов,
 Де мертвий гнів і нежива любов.

1922

Ні, зорянице, злотом і рубіном
Ти не скрашай ясних своїх перстів:
Ще того персня майстер не зробив,
Щоб був тебе достойним і — єдиним.

Не одягайся в полум'я шовків,
Не огортайся пухом лебединим:
Не треба шат золотокосим Фринам,
Щоб сивий суд чоло своє схилив.

Хай обіцяють мудрощі й корону
Богині пастухові з Іліону,
У тебе є для його кращий дар:

Стрілчастих брів сліпучі блискавиці,
Жага, що під невинністю таїться.
І першого цілунку перший чар.

Шаліє вихор полум'я і змори:
Коза, та бубон, та циганський стрій.
П'єр Гренгуар, високий і худий,
Уже забув містерії та хори.

Реве юрба, мов різнобарвний рій:
Пани, старці, войовники, актори.
Так всі річки у повновладне море
Вливаються, як многохвостий змії.

Дівочий стан приваблює і надить
Перед собором, де ряди химер
Зібралися холодну раду радить.

Він на коні, прекрасний Шатопер!
Але вгорі, в стрілчастій амбразурі,
Палають очі горді та похмурі.

Тут цілий день, у казанах закутий,
Кипить асфальт задушливо-тяжкий,
І білий пил, колючий і густий,
На легені спадає, як отрута.

Гарячим бруком дівчинка забута
Йде плачучи — і з-під стрілчастих вій,
Як озеро, сіяє зір ясний,
Як озеро, морозами не скуте.

Дихання міста у липневу спеку —
Агонія пекельного коня.
Приносить вечір тишину далеку,

У прохолоді гаснуть муки дня,
І тротуаром, ніби пілігрими,
Йдуть муляри з підбитими очима.

1922—1924

Тріпоче сокір, сріблом потемнілим
Знімаючись у вогку височінь,—
І любо впасти на зелену тінь
Натрудженим і наболілим тілом.

Дони, давно порівняні до скринь,
Людські слова з їх розмахом несмілим...
Дай, серце, волю нетерплячим крилам,
Затріпочи, розвійся і полинь!

А серце так: ти ж той листок єдиний
На гілці всеземної деревини,
Ти ж тільки частка, лінія одна!

Зумій же чуть, як переходять соки
Крізь дерево плодуче та високе,
Спізнай, яка у ц і л і м глибина!

1925

Запахла осінь в'ялим тютюном,
Та яблуками, та тонким туманом,—
І свіжі айстри над піском рум'яним
Зоріють за одчиненим вікном.

У травах коник, як зелений гном,
На скрипку грає. І пощо ж весна нам,
Коли ми тихі та дозрілі станем
І вкриє мудрість голову сріблом?

Бери сакви, і рідний дім покинь,
І пий холодну, мовчазну глибінь
На взліссях, де медово спіють дині!

Учися чистоти і простоти
І, стоптуючи килим золотий,
Забудь про вежі темної гордині.

1925

І пий холодну, мовчазну глибінь...

Анхізів син, вклонившись богині,
Поглянув їй, окрилений, услід:
Рожева хмарка крізь гірлянди віт
Пішла від нього у простори синні.

Це ж нею дихав і сміявся світ,
Це ж їй молились зграї лебедні.
Їй, що вродилась у прибрежній піні
І що міцніша за міцний граніт.

Еней ще чув гарячої долоні
Безсмертний дотик на своїм чолі,
А в морі хвилі гналися, мов коні,

Гойдалися троянські кораблі,
І ряд очей, прихильних і ворожих,
На них дивився із чертогів божих.

1925

ТРОЄ В ОДНОМУ ЧОВНІ

(не рахуючи собаки)

Джером К. Джером

Прив'язано човен до темного коріння.
Замокли сухарі, і цукор одмокрів.
І згорбились тіла завзятих мандрівців:
Од бурі гнеться так смутна лоза осіння.

То, друзі, не біда! Розважність і терпіння,
Та віскі шкляночка, та кілька гострих слів,—
І хай Монморансі од холоду завив,
Ми ж — вищим розумом озброєні створіння.

У човен не взяли ми зайвої ваги:
Оце — для голоду, ось трошки для жаги,
Папуша тютюну, дві-три любимі книги...

А наше — все круг нас: і води, й дерева,
І переплески хвиль, і вогкість лісова,
І хмари з синьої, прозорчастої криги.

1925

У пущах, де лише стежки звірині,
Серед потворно сплєтених гілок
Буває в небо просвіт ніжно-синій,
Як любе око. Скрізь таємний змрок.

Гудіння сосон, як виття ериній,
Шкребіння кігтів рисі, молоток
Старого дятла. Стомлений людині
Так любо стрінуть затишний куток,

Прозорий погляд милого спокою,
Де часом перемінною юрбою
Проплине хмарок сріблотканий дим.

Так ти, мистецтво, серед бур і змроку
Сіяєш мислям і серцям людським,—
У темнім морі променисте око.

1926

Богиня, смертного зустрівши юнака,
Жагу запліднення не в силі потаїти,
На його кинула полуменисті квіти
І щезла в запусті, принадна і легка.

Не вабся, хлопчику! Той мудрий, хто втіка,
Хто знає, що несе трутизна Афродіти,
Хто любить чесний дім, акантом оповитий,
Де смертна смертного і друга друг чека.

Коли, зчарований, ти принесеш богині,
На терпкі пестоці уловлений зміїні,
Дихання юності і життєдайний цвіт,—

Вона, життя нове — повік жива — зачавши,
Не попрощавшись, тебе лишить назавше,
Але й людський уже тебе не прийме світ!

1926

М. Зерову

З-під неба теплого і вірного, як друг,
Перенесли її під наше небо змінне,
Як слово зрадника. І чорної вершини
Безсила пада тінь на потьмарілий луг.

Струмусь, сріблиться осичина навкруг,
Ставні дуби біжать, немов табун левиний,—
Найвища ж падає. Зірветься в синь — і гине,
Як світоч, що вночі піднісся і потух.

Нещасне дерево, Шевченкова любове!
Що слава хворому, що вбогому пісні
І що для мертвого покров кармазинний!

Самітна, ти стоїш в чужій височині
І, до чужинної весь вік байдужа мови,
Мовчиш, рахуючи свої останні дні.

*Чернігів,
літо 1926*

Весна за прядкою, мов скромна Маргарита,
Схилила стан гнучкий і пісеньки співа.
Проста мелодія, знайомі всім слова,
По-старосвітському одежа вбого зшита.

Він — лицар. На мечі ясного самоцвіта
Сіяє крапелька і грає, як жива,—
І журно клониться білява голова,
Вузькою стрічкою намарне оповита.

Смеркає. Ще свого не оддзвонив дзвонар,
А вже несміливий на майдані ліхтар
Гойднувся — і застиг дитячою сльозою.

Ченці, понурившись, як тіні перейдуть,
Проїдуть вершники... Нікому не почуть
Ні прядки бідної, ні пісеньки сумної!

14 березня 1927

Епоху, де б душею відпочить,
З нас кожен має право вибирати,
Найдемо тут до вибору багато
Народів, царств, богів, людей, століть.

Готичний присмерк, еллінську блакить,
Легенд біблійних мідь, вісон і злато —
Все можемо на полотні віддати
Чи на папір слухняний перелить.

Але любить чи не любити те,
Що вколо нас і в нас самих росте,
Що творить нас, що творимо самі ми,—

Лише сліпець, що замість крові в нім
Тече чорнило струмнем неживим,
Тривожиться питаннями такими.

1927

Суворих слів, холодних і шорстких,
Перебираю низку, ніби чотки,
І одкидаю твердо з-поміж них
Усе легке, все ніжне і солодке.

Не треба слів і не потрібен сміх,—
Лише удар разючий та короткий,
Що опече безжально, як батіг,
І, мов стріла, прониже серце кротке.

Зірву зо стін малюнки і квітки,
Дешеву розметаю позолоту,
Щоб вийшов день, високий і стрункий,

Як каменяр виходить на роботу,
Щоб жест руки, розмірено скупий,
Валив каміння і ламав стовпи.

1927

Не ваблять торжища, і оргія не надить,
 І марно точиться, немов солодкий плин,
 Музика в далечі. Серед суворих стін
 Німу розмову з ним суворий хтось провадить.
 Ще хвиля — підступом царицю пишну
вкрадуть,

І встануть вояки на поклик як один,
 З орлиним клекотом,— і в згарищах руїн
 Тіла подоланих і коні будуть падать.

В Агамемноновім золоченім шатрі
 Вожді посходяться. Їх голови старі
 На голови богів у правім гніві схожі.

Кому ж судилося підняти вбивчий лук
 На того, хто питво на вквітчаному ложі
 П'є із Гелениних рожевоперстих рук?

26 лютого
 1928

В маслпновім гаю, поважною ходою,
Хвилясті одяги нап'явши абияк,
Снують філософи, лише один заляк
На місці, думкою охоплений новою.

Стоїть мов статуя. Комашка бородою
Повзе гостинною, і передражник-шпак
Дарма кричить йому: «Ото смішний дивак!»,
В гіллі вмостившись якраз над головою.

Там сперечаються, і плетивом дрібним
Лукаві запити оплутують бідаху,
Що всесвіт розгадать хотів з одного маху.

Та що то! Виграшки! Та ж істина — як грім,
Що душу сповнює огнем святого жаху.
І знати істину йому дано — не їм!

26 лютого
1928

Хто храми для богів, багатіям чертоги
Будує з мармуру, в горорізьбу фронтон
Ясний оздоблює чи в лініях колон
Задовольняє смак, вибагливий і строгий,—

А я під буками, де сходяться дороги,
Простоту радісну узявши за закон,
Хатинку виліпив,— і, наче довгий сон,
Життя моє тече розмірено-убоге.

Та не скупую я ніколи для гостей:
Усе, що на землі доглянутій росте,
З весни посаджене у мене і полите.

В оборі й кози є,— і вже мені повір:
Не відкладається ніде смачніший сир,
А слова дружнього за гроші не купити!

26 лютого
1928

Води напившись з ясного джерела,
Вертаються вони під поклики пастуші,
І хитро щуляться у перволітків уші...
Хвилина — і табун мов буря понесла.

А вечір глибшає. Рожево-сиза мла
Оповиває степ, людські голубить душі,
І хмарки плямами розбризканої туші
Стають на обрії, подібному до скла.

І от, натомлені, притихлою ходою
Вони вертаються. Лиш кілька стригунців
Не хочуть ні вівса, ні сну, ні супокою.

Старого пастуха бере і сміх, і гнів:
Ну, сказано — малі! Усе б то їм брикати!..
А легіт пестить їх, немов ласкава мати.

*26 лютого
1928*

П. Тичині

Червонобоким яблуком округлим
Скотився день, дорілий і тяжкий,
І ніч повільним помахом руки
Широкі тіні чорним пише вуглем.

Солодкою стрілою пізній цвіт,
Скрадаючися, приморозок ранить.
Дзвенить земля, як кований копит,
Зима прийде — і серця не обманить.

Все буде так, як писано в книжках:
Зірчастий сніг, легкий на вітах іній
І голоси самотні у полях.

Та й по снігах, метелицях поплине,
Як у дзвінких, незміряних морях,
Невірний човен вірної людини.

1929

Пахучий пил невпинно осіда,
Фарбус все у матові півтони,
І голоси людські — як відгомони
Того, про що розказує вода.

Черги спокійно кожен дожида,
А сам у маренні якомусь топе,—
І тільки жарт приперчено-солоний
Місток до дійсності перекида.

Діждались нового! Жита, сказати,
Як у людей... Подумати: коли б
Іще на горе довелось чекати!

Ну, та минуло. А тепер од хати
До хати розлива всесильний хліб
Міцні та живодайні аромати.

1929

Я з батьком — ще малий — у вітряному лісі
Ішов стежиною (казали ми: взабрід).
Прозора височінь здавалася як лід,
Та, мов живі, листки в височині вилися.

Як ніжно, дружньо ми за руки узялися,
Як обрій, що уже од приморозку зблід,
Далекий провіщав і радісний похід!
В які мережива тонкі гілки вплелися!

Я ще не знав тоді, що над його чолом,
Неначе шуляк, смерть поблискує крилом
І кігті випуска, рокуючи на муку...

Чому ж, чому не став я на безумний бій?
Чом не міцніше я в своїй руці малій
Держав його стару, гарячу й мудру руку?

Біжать отари, коні ржуть, реве
Тяжкий бугай на буйнім пасовищі,—
І чорні птиці промайнули віщі,
І чорна тінь поймає все живе.

Як весело співуча буря рве
І розкидає злякане огнище,
Як дощ січе, як п'яний вітер свище,
Яким потоком далечінь пливе!

Радій же, земле! Пий напої грізні,
Приймай цілунок, як удар меча,
Впади в обійми радості залізні!

Вже ж виглядає з-за твого плеча
Нове життя,— і голос солов'їний
Крізь грім і грюкіт котиться і лине.

1929

Зелені в руна стеляться, як вовна.
Картинками старих дитячих книг
Здається далеч. До землі приліг
І слухаю тремтіння невгамовне.

Як віриться, як сниться невимовно,
Який шумить не знати звідки сміх,
Яке це щастя — в radoщах земних
Трудів і днів спивати кубок повний!

Полуменіють сосни. Срібний пил
Бадилля сріблить. Міста профіль строгий
Поволі вплива на небосхил.

І от — в одну збігаються дороги,
В єдиний помах рвуться сотні крил,
В один чертог — усі хатки убогі.

1929

Пробіг автомобіль, і синя хмарка диму
За ним розвіялась. А там удалині,
Де стигнуть дерева однаково ставні,
Трамвай трамваєві одгукується в риму.

Покинувши красу, невловну і незриму,
Звертаю знову я на вулиці земні,
З людьми вітаюся — і весело мені,
Що з ними я свій хрест і свій вінок нестиму.

Ми разом будемо змагатися і йти,
Копати золото, розводити мости,
Серед пустелі сад насаджувать зелений,—

І легко буде нам розвіяться внівець,
Як гасло принесуть останнє про кінець
Руками нашими збудовані антени.

1929

То хмарка набіжить, і бризне дощ краплистий,
Ясною вільгістю оббризкавши цвітінь,
То сонце вигляне ласкаво-променисте
І знов сховається, і знову дощ і тінь.

Живи, розгортайся, липкий зелений листе,
Буяй, нове життя, серед могил і тлінь,
А ти, заблуканий, забудь життя двоїсте,
Пісні одспівані одспіваним покинь.

Глянь: розкривається назустріч сонцю й грозам
Руками пружними запліднений чорнозем,
Іде веселчастий з села до міста міст,—

А там, на обрії, не вершник таємничий,
Ні! Будить заспаних і недолугих кличе
Брудний, замурзаний веселий тракторист.

1931

ГУСИ

*Б. Петрушевському **

1

Вже перший сніг кружляє над землею
І тихо падає. Уже вода
Зашерхла на озерах. Опада
Останнє листя і яснить алею.

Не плач, не плач за юністю своєю!
Минає все, і пазима бліда
Там, де палала буря молода,
На шибі мертву висріблить лілею.

Навіщо спогади? Нащо слова?
Схились, як приморожена трава,
Будь мовчазний, як мовчазна сніжинка...

Та що це, що? О радосте, не муч!
Високо десь гусиний лине ключ...
Ні! Молодість там обізвалась дзвінко.

Останній сніг, там бурий, там блакитний,
Іще лежить в окопах і ярах,
Ще в пам'яті метелиць білий жах,
Ще сонце спить, ще пролісок не квітне.

Та березня проміння непомітно
В дівочих одбивається очах,
Та інші ми, і в наших голосах
Тепло якесь заграло оксамитне.

Прислухайся... Стривай... Іще нема...
Не ожила ще далечінь німа...
Чому ж усе напружилось, як струни?

Ах, знаю, знаю! По такому дні
Гусиний ключ, майнувши вдалині,
В старих грудях розбудить серце юне.

1931

УРХАНОВІ

Не той узяв приціл
і не попав
в мішень.

Карпенко-Карий

Хоч і запізнений, тобі сонет, Урхане!
Не думай, що тебе зрадливо я забув,
Коли в посланії мисливським поминув,
І не складай за це суворой догани.

Непаче той босць, що лічить славні рани,
Я хвилі згадую: шукаєш ти... причув...
Став, зачарований... ще раз чи два ступнув —
І ніби скаменів, екстазом дивним п'яний...

Які хвилини це для кожного стрільця
Жадані, дорогі та любі без кінця,
Як пристрасть виграє, мов полум'я із Етни!

Коли ж по хриплому, схвильованому «піль»
Я двічі пуделяв, «не ту узявши ціль»,
Ти не судив мене, товаришу шляхетний!

*28 вересня
1931*

Знак терезів — доби нової знак.
Як розгойдалися всесвітні шалі!
Бліді серця і погляди зів'ялі,
Ховайтесь! Бурі носить зодіак.

Не сутичка п'яних заводіак —
Дві сили, що одна росте дедалі,
За найдорожчі борються скрижалі,
І кожне н і — вогненне чує т а к...

Та хилиться рішуча повна чаша...
Ми знаємо, що перемога наша,
В повітрі стигне блискавки удар.

Бійці, єднайтесь! Не дрімай, стороже!
Безкрилу тьму навіки переможе
Визвольник людства — вільний пролетар.

1932

Син Яця-коваля, Іван рудоволосий,
Рибалка і мудрець, поет і каменярь.
Не надився на блиск і на позверхній чар,
На Чайльд Гарольдів плащ, на Лорелеї коси.

Заглиблений у книг нових і давніх стоси,
Він слухав голоси з низин і з-понад хмар,
І хоч хитався він, та мав високий дар
Гніт ненавидіти і люд любити босий.

Дорога у житті самотньому тяжка;
Навколо — ворогів закрадливість лукава,
Панки, що «люблять Русь» для ласого шматка...

Та ранив тяжко віп беркута і удава,
І проміж нас живе ясна і чиста слава
Малого Мірона, великого Франка.

1932

НА ПРИСТАНІ

Сонет о́їд

Надходить пароплав. Зигзагами хисткими
Огні відбилися у чорній глибині.
Я знову вгадую: приїдеш ти чи ні? —
І марно людську тьму прорізую очима.

Хтось на гармонії похмуро награв
Сумні і радісні — однаково — мотиви.
Мішки з картоплею. Прожектор пустотливий
Рукою білою Венеру достає.

Ще сіверянського в юрбі живе чимало:
У полі трактори, а вдача ще як рало...
Що ж! Я й таких люблю селян і городян!

...Прийшов! Командує, немов громів велитель,
Охриплий вовк морський — деснянський
капітан...
Тебе немає знов. Терпіння — наш учитель.

*9 серпня 1932,
Остер*

Старомодний поет

Не плачте за волошками, дівчата,
За куколем червоним не тужіть!
Квітчайтесь юністю. Вона, завзята,
Усі квітки земні перевершить.

Лукаві! Вам би все вінків та свята,
А не труда, що сушить і в'ялить;
Жорстока вам не до душі лопата
І зерна чистого одноманіть.

Дівчина

Диваче! Глянь, як пивви колосяться!
То ж наших рук жива, рухлива праця,
То ж пбірив наш, що золотом розцвів,—

І, в променистім сяючи врожаї,
Імення безіменних уквітчає
Троянда велетенська — колектив.

МАНДРІВКА

Пливем... Куда нам плыть?

А. Пушкин

1

О тиха пристане робочого стола,
Де ще на якорях дрімають вірні рими,
Де мислі щоглами підносяться струнками,
Струмують образи, як понадводна мла!

Уже рука моя вітрила нап'яла,
А ще не знає ум, куди його нестиме
Повітря свіжого дихання незбориме,
Як повів мужнього орлиного крила.

Ще крихти, кинуті з таверни куховаром,
Чайки, змагаючись, хапають із води,
Ще хтось там — на молу — сміється оком
карим,

Сльозу ховаючи, — а вже хисткі сліди
Між хвилями стерно рисує шумовите...
Прощайте, береги! Прощай, знайомий світе!

Ми довго плавали, ми бачили увіч
 Гарячі кактуси, банани тонкошкірі,
 Легку блакить лагун на чорнім фоні бурі
 І темну, як графіт, над океаном ніч.

Міста ми бачили, де котиться з узбіч
 Хвилястий виноград, де на стрімкому мурі
 Гірлянди ніжних німф і дикі зграї фурій,
 Де, ніби музика, солодка ллється річ.

Та скрізь — у мареві маїсових плантацій,
 У синіх гаванях, на доках гомінких,
 Серед шумних будов — лице рабині-праці,

Скрізь піт, і гніт, і кров, і свист бичів їдких.
 Красуні, дітками годовані живими...
 О раю, проклят будь! Будь проклят, буйний

Риме!

І в гомінливий, стоязкий порт
 Нас, гнівних, море принесло широке.
 Сміється город, і кипучі доки
 Громадять руль з рулем, до борту борт.

Як сотні вен, артерій і аорт,
 Струмують улиці. Людські потоки
 Під гордий марш свої рівняють кроки,
 І над садами гордий знісся форт.

Відтіль лунає мідною сурмою
 Клич: гей, трудящі, силою одною
 На сонце й працю обернімо світ!

Я пізнаю тебе, тебе я знаю,
 Мій любий, рідний, стоголосий краю!
 Радянська земле! Шана і привіт!

1934

ДВА СОНЕТИ

1920—1935

I

Находив ворог двоголовим звіром,
Два голоси із пащек двох ревли:
«Гей, застеляйте радістю столи,
Визвольника вітайте серцем щирим!»

Але трудящі в відповідь: «Не вірим.
Жорстку постелю м'яко не стели.
Брати й батьки від панських рук лягли —
Ми встанемо з Будьонним і Якіром.

Ти кров і смерть. Однаково, яку б
Узяв собі признаку на чоло ти:
Орел то білий буде чи тризуб.

Стрічай же подарунок від голоти,
Що вийшла в заграві визвольних труб
Два черепи огидні розколоти!»

Мов горда думка, котиться ріка,
І міст над нею знісся, наче п'орив,
Птахи кружляють, довга трель моторів
У далеч, як вітрило, заклика.

Іржав колись тут кінь руйнівника,
Пожари підіймали до просторів
Криваві руки... Та удар прискорив
Меч, що радянська підняла рука.

І ворог вовком котиться понурим
У сиву далеч, відкіля прийшов,
І молотом розбито ґрати тюрем,

І зариси невиданих будов
Зростають на руїнах променисто,
І над Дніпром — нове сіяє місто.

1935

Він хрипло лається, озлілий та спітнілий,
Піджака розстіба, щоб знову застебнуть,
Скрипки — лише пищать, гобої — лиш ревуть,
І руки падають, і він мовчить, безсилий.

— Що їм до Шуберта? — Ах, тільки б зрозуміли!
Це змова! — Ще прошу.— І він тамує лють,
І знову півнється музична каламуть...
— Піано, сто чортів! — Три фортс, боже милий!

Та з брили темної, іскриста і ясна,
Вирізьблюється вже, уже встає вона,
Просвітлена в тріумф шукань жагуча мука...

Ще хвиля — і сплеснуть рожевими крильми
Гобої та скрипки, як одностайне мн,
І вже піджак його — камзол маестро Глюка.

1936

1

На березі хвилястої Десни,
Де білі піски й дерев'я зелені,
Де слід віків одкопували вчені,
Стояло місто, оповите в сні.

Ріка розкочувалась щовесни —
А дні ішли, такі сумні й буденні,
Страждав народу скованого геній,
Стогнав у пісні смуток давнини.

Та блиснув меч повстання. Загримів
У слові Щорса, вилитім зі сталі,
Трудівника пробудженого гнів,—

І човен, що гойдався на причалі,
Як блискавиця грізна, полетів
З човнами братніми в щасливі далі.

Він ще здається сонним і наївним.
Ще тихий камінь зеленить трава,
Але на площу мудрості слова
Летять з Кремля в повітрі переливнім.

Стоїть собор над Ігорем безслівним,
І головою сивий дуб кива,—
Дарма! вривається доба нова
У город, вкритий порохом нищівним.

Поглянь на лиця: ти вже сіверян
Не упізнаєш в людях цих бадьорих,
Чий крок твердий і непоклінний стан.

Співай же, Десно, в весняних просторах,
Ростить, будови, гомонить, мости!
Старому — тліть, новому — процвісти.

Тут був готель «Царград». Спинись, людино!
Він Пушкіна, вигнанця і співця,
Приймав колись. Низенька зала ця
Найвищу привітала верховину.

Зібравшись на весілля, у гостину,
Неволі син, що визволяв серця,
Тут спочивав, не знавши рішенняця,
Що тьмою сонячну повив годину.

Шевченко й Пушкін! Гнала їх обох
Рука царя під бурю і негоду,
Та не взяли ні пліснява, ні мох

Їх серць палких -- і, непокірні зроду,
Вони несли не разом, та удвох
На крилах слова сонце і свободу.

Час не одну годину строго вибив
Над скромним цим будиночком. Трава
Росла і в'яла. Та й тепер жива
Твоя тут пам'ять, Леоніде Глібов.

Нащадки сіверян, полян, дулібів,
Малята вчать ті сонячні слова,
Що, ніби чародійник з рукава,
Ти сипав їм — і в добрості не схибив.

«Стоїть гора високая» й тепер,
«А молодість!» — такої не зазнав ти,
Бо в сірі дні, бо в чорні дні умер.

Сини і дочки! Щебетанням славте
Дідуся, що за тих сумних часів
«Дзвінком» * серця дитячі веселив.

В тугому комірці, з тяжким портфелем,
Охайний, чепурний і мовчазний,
Він перебув тут вік свій нелегкий
Над статистичним ділом невеселим.

Та недарма ми буйним цвітом стелем
Узгір'я, де піднісся дуб ставний,
Що пам'ятник отінює німий;
Він рідний нашим городам і селам.

Глибоким зором і пером тонким
Він слугував народові своєму,
Боліючи душею разом з ним.

Життя і кров, а не сюжет і тему
Він залишив на білих сторінках —
І слів його не обернуть на прах.

Іще, здається, вчора тут гули
Громовим кроком бойові загони,
І грізний тупіт огнегрівих коней
Будив луку серед тяжкої мли.

Тут синьо-жовту плісняву змели
Бійці, що прапор піднесли червоний,—
І пам'ять ваша в пітьмі не потоне,
Завзяття більшовицького орли!

Вклоняюся будиночку низькому,
Де ночував безстрашний командир
У блискавицях, в рокотанні грому.

Ми ростемо і в височінь, і вшир,
І правда наша кривду поборолала...
Хвала ж борцям! Він з нами, Щорс Микола!

*2 квітня 1937,
Чернігів*

Легкий обруч навзаводи з багряним
Безумним листям. Дві стрункі ноги
В тонких панчішках. Неба береги
Злились жагуче з парком полум'яним.

Щасливі ми — а завтра, знаю, станем
Ще щасливіші. Виють навкруги,
Як чорний вітер, наші вороги,—
Та не зловити нас їх злим арканом.

Стань, дівчинко! Подумай, подивись:
Ти ще не знаєш, що було колись
Отут, при п'єдесталі Ніколая.

Це батько твій, це сива мати знає —
І з їхніх сліз, що день у день лились,
Жовтневий день, як вічність, розцвітає.

1938

Рибальські сонети

К. Паустовському

І. ЗИМОВІ ВЕЧОРИ

Я пам'ятаю вечори зимові,
Мовчання саду, візерунки шиб,
Луни морозної співучу глиб,
Дозвілля, тихій віддане розмові.

Тоді рибак, бувало, рибакові
Віщав уроче таємниці риб,
І марилося: о швидше! О коли б
Узавтра вранці — квітень у діброві!

Я був малий і рідко докидав
Своє слівце про очерет, про став,
Про хитру пліть, про ненаситну щуку.

Вони померли -- і брати мої,
І кум Денис, незмінний друг сім'ї,
Та дяка їм довічна за науку!

II. ОКУНІ

Живців, нарешті, досить у відрі.
Куди ж пливти, де стати на приколі?
О! Глянь! Стрибають в іскрянім півколі
Маленькі рибки, мов у дивній грі!

Та то не гра. Не тільки тут, вгорі,
А й під водою, у зеленім полі
Водорослин, є хижаків доволі,—
Тож бережіться, срібні пічкурі!

Отут і станем під густим лататтям:
Ловці підводні знають, що чекать їм
На здобич — там найліпше, з-за прикрить.

Тож поплавець, не встигши добре й стати,
Пірнає в воду... Що ж бо, пане-брате!
Зловився й сам? — Не все ж тобі ловить!

Тут очерет, латаття, оситняк.
Вода спинилась — не біжить, не рине,
Задумалася. Виводок качиний
Полощеться, забравшись у гущак.

Мій поплавець, що наче був заляк,
Здригнувся раз... удруге... півхвилин
Чекання... Ваші штучки, рибо лине!
Стис удлище... Сіпнув... Ого, це так!

Ніяк не хоче лінох зеленавий
Виходити на поверхню зо дна,
Де темний мул і довгі сонні трави.

Та не порветься волосінь міцна,
І вудлища цупкого не зламати...
Фу... Грі кінець... Подай підсаку, брате!

Уже вишневі зацвіли сади —
І сніг пахучий падає на воду,
Пригріті теплим променем зі сходу,
Бабки * прозорі лізуть із води.

На очерет, на півгнилу колоду
Чіпляються янтарні їх ряди.
Збирай лишень добро те і клади
У свій кашкет, як це ведеться зроду.

Нехай лоскочуть голову — дарма!
Зате на світі кращої нема,
Нема вірнішої, як ця нажива **!

Лише махнула удлищем рука —
І поплавець, як блискавка, зника:
Не зна вагань краснопір пожадлива.

На сизих луках скошено отаву,
І літо буйне в береги ввійшло.
Городами проходжу я до ставу,
Що ліг в яру, як велетенське скло.

З квіток і зілля має він оправу,
І голубе пливе над ним тепло.
Відчалив я. Кропивку кучеряву
Та неньюфари рве моє весло.

Спинився. В воду впав зелений коник.
Його чатує сто очей червоних —
І поплавець пірнає, як живий.

А з берега, немов вінок купальський,
Пливе водою пісня. День рибальський —
Не перший день, але щораз новий!

1

Цибуля, сіль, півхліба, три тарані,
Півпляшки, запасні гачки, чайник...
Усе, либонь. Рибалка здавна звик
Перевірять припаси в тиші ранній.

Ідемо вдвох: тут для гучних компаній
Не місце — рибі ненавистен крик
І метушня. Вже огняний язик
Затріпотів на неба блідній грані.

Не пізно ще, та прискорім ходу:
Усе владнати треба до ладу
І ранішню засипати принаду.

Чорніє млин, рум'яна спить вода,
І солов'їна пісня молода
Пливе струмком із росяного саду.

Денне уже на місці. Вже один
У торбі є! — Великий? — Та чималий!
На комиші сухому посідали
І — нічичирк. Лиш серця чути дзвін.

Як молоко, туман пливе з долин.
Чирки живою хмаркою промчали.
В думках снується дійсне й небувале...
І раптом: «Ах!.. Зірвався! Сучий син!»

І тиша знов. А ранок наливає
В прозору чашу, що країв не має,
Рожевого цілющого вина.

Враз поплавець затанцював зненацька —
І вся душа напружилась рибацька,
Угадуючи таємниці дна.

Стис удлище, підсік... Ого, нівроку!
Немов струна, співає волосінь,
І короп кидається у глибінь,
Згинає вудлище в дугу широку.

Брат і Денис дають поради збоку
Розважні й мудрі: старших поколінь
Одвічне право... Та уже, як тінь,
З'явилась риба жадібному оку.

Огнем тремтячим блиснула луска,—
Але ще раз правиця відпуска
У темну воду красня золотого.

Наш буде, наш! — А сонце вже пече,—
І дивиться Денис через плече
Так, як воно: ласкаво, ясно, строго.

VI. ПЕРЕЙШЛА ДОРОГУ

Що вдієш? У прикмети й забобони
Рибалки вірять, та й мисливці теж,
І від примарних не втекти мереж,
Усі природні знаючи закони.

От і сьогодні: наче мак червоний,
Майнула хустка між городніх меж,
А там і постать вирнула... Не стеж,
Зверни з дороги, що в тумані тоне!

Іде назустріч... Відрами хита...
З-під хустки волосинка золота
Промінням виграє... Біда, їй-богу!

Ну, я ж казав — поза клунями йти!
Порожню торбу буде той нести,
Кому красуня перейшла дорогу!

VII. РОДІОН

Бувало — ранок, очерет, затока...
Із братом тихо у човні сидиш —
І раптом розсуває щось комиш
Безшумно, ніби видра гостроока.

«Добридені! К л ь о в н а у д и!» — Тінь
широка

Від картуза; два вуси, що хвацькіш
Один угору, другий поважніш
Униз пішов... Типовий заволока!

Це Родіон (Редьком прозвали люди).
Він наш земляк. А звідки ж «кльов на уди»?
Це, бачте, із Сибіру він привіз.

Музика, швець, рибалка і мисливий,
Туди він їздив по життя щасливе —
І повернувся знов до рідних сліз *.

1938—1940,
Ірпінь — Київ

Настав великий день — і слух насторожить
Уся Країна Рад, і задзвенять антени
Від льоду вічного аж по Кавказ зелений;
Скрізь, де навчилися щасливо люди жить.

Хай друг радіє наш і ворог хай дрижить:
Ми сильні єдністю — пастух, пілот, учений,
Єдину кров несуть артерії і вени,
Єдине серце в нас: воно в Кремлі горить.

На вісімнадцятий підносячися вал,
Велика партія країну всю підносить,—
Цвіте, як райдуга, Інтернаціонал.

Ніхто ніколи нас не зігне й не підкосить:
Бо й землю Пушкіна теплить одна зоря,
І Руставелі край, і ниву Кобзаря!

1939

ДАВИДУ ГОФШТЕЙНОВІ

На середині віку життєвого
Потрапив я у дикий, темний ліс.

Данте

На середині віку життєвого
Ти опинився в радіснім саду
І проказав: — Я з друзями іду,—
І сонце світу світить нам дорогу!

Своїм братам ти оду і еклогу
Ніс, як дари, під бурю, під біду,
І чесно славиш землю молоду,
І слово чесне вивіряєш строгу.

Багато бачив і продумав ти,
Проходячи через хисткі мости,—
І зрозумів, що наші краєвиди,

Що наше щастя — тепла ця земля,
Огрівана промінням із Кремля,
Що ми — воістину брати, Давиде!

1939

З циклу «Море і солов'ї»

ДЕНЬ ДВАДЦЯТЬ ШОСТИЙ

Я десять літ не бачив Аю-Дага * —
І знову стрівся. В лагіднім димку
Він воду пив із моря — на віку
Мільйонний раз. Така ж була одвага

Валів зелених, і та ж древня сага
Шуміла на приморському піску,
Що чув Міцкевич, як печаль тонку
В ньому глушила творчості наснага.

І от мені здалося — дивна річ! —
Що десять років — лиш коротка ніч,
Що з Аю-Дагом я й не розлучався.

Що то був сон — і враз Ведмідь тоді,
Узгір'ям подарований воді,
Горою Володимирською здався.

ДЕНЬ ОСТАННІЙ

Повзуть гліцинії, не знаючи утоми,
Все вище й вище. День округлий, мов роса,
То грас й світиться, то раптом пригаса,
І застигає світ, як море нерухоме.

Німотний кипарис, хороший мій знайомий,
Суворо зводиться в мінливі небеса,
А тут, внизу, квітки, янтарна тут оса
Їх світлий дар несе в тісні свої хороми.

Прощайте! Зичу всім у літо увійти,
Як входить корабель у гавань, до мети:
Спокійно в пречутті блаженної дрімоти.

А я рушаю в путь — нову стрічать весну,
Скромнішу, а проте безумно запашну,
До друзів, до Дніпра, до рідної роботи.

*Квітень, 1939,
Ялта*

Із мисливської сюїти

ВАЛЬДШНЕП

Лесов таинственная сень,
С печальным шумом обнажалась.

А. С. Пушкин

Прив'яла папороть ще зеленіс,
Та вже горять, як свічі, дерева,
І памороззю криється трава
Уранці-рано. Сповнений надії,

Ти йдеш узліссям. Кожен кущ там криє
Глибокі таємниці. Як жива,
Між віттям павутина проплива,
А сонце світить тихо, мов крізь вії.

Червоний пес між листям золотим
Снує, як човен,— і раптово з ним
Зробилася якась чудесна зміна:

Закаменів — лиш хвіст йому дрижить...
Рушницю до плеча! Спокійно! Мить —
І запалас свічка вальдшнепина *.

*1939—1940,
Київ — Коктебель*

СМЕРТЬ ЧАРОДІЯ

Пам'яті В. О. Дранишнікова

Як Гамалія той на байдаку
Повелівав одразу двом стихіям —
Козацтву й морю, — так він чародієм
Музику й спів єднав у ткань тонку.

Суворий лад був у його полку,
І — щоб розквітнути казкам і мріям —
Вливав він міць, що в ній ми молодієм,
Кларнетові, сопрано і смичку.

Ріка мелодій грала, клекотіла,
І він палав, як невичерпна сила, —
Та враз почувся смерті строгий стук.

Але побачив лиш один із зали,
Як очі чародія примеркали,
Як паличку він випустив із рук.

*27 травня 1940,
Коктебель*

Ставний, сумний, в народнім краснім строї
Він устає — і гості підвелись:
«Давно уже не чувано такої,
А ще гучніша залуна — колись...»

Співає він. Один, чи два, чи троє,—
Чи з буковинських голубих узлісь
Увесь народ у гордім неспокої
Устав, землі щоб повернути вісь,

Щоб цісарського обернуть жовніра
На Довбуша, чия правиця щира
Свій топірець піднесла — за людей...

І вся громада блідне у безмов'ї:
То Кобзаря, що зріс на Наддніпров'ї,
Стрічає буковинський соловей.

1940

М. М. Ушакову

Іде стрілець на незнайомий луг.
Чи птиця ж є? Чи день сьогодні вдалий?
Чи влучно він стрілятиме?

Промчали

Чирки, як вихор,— і зайнявся дух.

Так книга свій являє виднокруг,
І в ті рядки, що на папері стали,
Ти маєш влучити, мисливцю вдалий,
І кривим людям принести, як друг.

Не вбити, ні! Для всяких аналогій
Межа буває: треба, щоб слова
З багатих не зробилися убогі,

Щоб залишилась думка в них жива
І щоб душі поетової вияв
На нас, як рідний, з чужини повіяв.

1940, Коктебель

Його я бачив тільки раз в житті —
У Києві, в професорській квартирі.
З-під брів навислих очі грали щирі,
В них іскри миготіли золоті.

У скромності й великій простоті
Оповідав про «статського» він звіра,
Що, на догоду катові в порфірі,
Розп'яв дітей полтавських на хресті *.

Я слів його не можу повторити,
Але й забути їх не можу, ні!
Вони в душі — немов засохлі квіти.

То ж він сказав у найчорніші дні,
Доріг сибірських порохом укритий:
«А все-таки поперед нас огні!»

1940

Глибока ніч. Будинки сплять і люди,
Лиш інколи промчить автомобіль,
Та сяйво блисне, та не знать відкіль
Озветься голос. Тіні мов приблуди.

Снують і коливаються усюди.
Скінчив роботу я,— але не біль
У серці, ні! Заграє ранку хміль,
І день великий, наче свято, буде!

О, як майдани ці заклекотять,
Заіскряться, розквітнуть променисто,
Як заgrimлять оркестри урочисто!

Як буде весело мені впізнати
У лавах тих, де прапори горять,
Радянський Київ, невмируще місто!

7 листопада 1940

О скорбні тіні страдників великих —
Федьковича, Стефаника, Франка!
Гримить, як пісня молода й струнка,
Народ наш вільний. В переможних криках

Палас даль. Нема тиранів диких,—
І праця, й правда розцвіла людська.
Зробила це рука більшовика,
Піднявши стяг свій на полях і ріках.

Недавно ще густа лежала тьма
Над Львовом і Дрогобичем. Ярма,
Здавалося, народ повік не скине.

Та що за цей зробилось дивний рік,
Рік волі, більший за неволі вік!
Які прекрасні перші роковини!

1940

На вікнах срібна світиться різьба,
Сніжинки грають в сяйві електричнім,
І незабаром дзвоном опівнічним
Годинник нить шовкову розруба.

Великий гімн, де труд і боротьба,
Столиця світу кине ніби клич нам,
І з молодим ми стрінемося січнем
В країні, де ні пана, ні раба.

Настроймо ж струни ми на лад високий,
Щоб наші роки, як гірські потоки,
Свіжили зріст майбутнього зела,

Щоб від Паміру до Карпат дзвеніла,
Неначе пісня променистокрила,
Народу слава й партії хвала!

1940

На ріці вавілонській — і я там сидів,
На розбитий орган у розпуці глядів...

І. Я. Франко

Нема тих струн, яких би не торкала
Його рука, вся в чесних мозолях.
Пройшов він борозною велід орала
З народом поруч свій кремнистий шлях.

З народом разом муками Тантала
Він мучився, коли от-от в очах
Обітована їм земля сіяла
І маревом зникала у полях.

І знов ридав на вавілонських ріках
Могучий голос, повен сил великих,—
І хай розбився дорогий орган,

Та досягли ми меж обітованих,
І він стоїть у відсвітах багряних
З Тарасом поруч — брат і друг Іван.

1941

ЦВІТЕ АЗАЛІЯ

Цветут гортензии в Батуми.

Ник. Ушаков

Цвіте азалія, мій друже Ушаков,
У мене на вікні, в кінці старого року,
І я люблю її, як дівчину жорстоку,
Що після довгих мук дарує нам любов.

Я впертим доглядом рослину поборов,
Хоч і чималу мав з триклятою мороку.
Тепер цвіте вона, свого дійшовши строку,—
Зими тонкий етюд до весняних дібров.

Так і в поезії, так і в житті людському:
Крізь порох, труд і піт, крізь сумніви і втому
Ми здобуваємо свою височину.

Тож нині, сповнивши свій традиційний келих,
По-братськи випиймо за вицвіт мук веселих,
За чесно придбану щасливу сивизну!

1 січня 1941

Я стрівся з друзями, обвітраними босм,
В рожеві сутінки лапатої зими —
І руки стиснули в однім пориві ми,
У вірі, що свій стяг, і спів, і хліб відстоїм.

Ми кинули в ефір привіт братам-героям.
І наші голоси підхоплено крильми
Душі народної. Котися ж і грими,
О слово, зроджене священним непокосм!

І нам приніс ефір гарячий відповіт,
Що сяєвом зорі зайнявся білий світ,
Що гнеться ворога розлюченого сила,

Що перемоги дзвін лунає віщовий,
Що день відродження наблизився новий,
Що радість весняна все небо взолотила.

1941

**Прекрасний Києве на предковічних горах!
Многострадальному хвала тобі, хвала!
Хай на просторищах, де смерть як ніч пройшла,
Воскресне день життя і весен неозорих!**

**За очі змучені дітей смертельно хворих,
За кров, що річкою гарячою текла,
За сквернені скарби, за чорні всі діла
Хай вороги твої розсіплються на порох!**

**Покари повної настав жаданий час!
Не пощербився меч, і світоч не погас,
Вершить свій правий суд свята людська
скорбота!**

**Синам, що віддають життя за отчий дім,
Що волю принесли крізь непроглядний дим,
Наш Київ Золоті розкрилює Ворота.**

*16 лютого 1943,
по дорозі до Києва*

Уклін земний священним верховинам,
Де тінь Тараса навіки-віків,
Душі народної любов і гнів,
Знялась в безсмертя помахом орлиним!

Там ворог був і потоптом звіриним
Топтав святині. Там моїх братів
Лилася кров і сльози матерів
Квітчали сон синовнім домовинам.

Та встав Тарас, і встав Тарасів син,
І всі брати-народи як один
Знялися сонцем супроти туманів,—

І зловорожа падає стіна,
І непорочний, як зоря ясна,
В багрянім сяйві виникає Канів.

1 лютого 1944

Над світом мир, як арка золота,
З кінця в кінець поблискує дугою!
Розправившись з силою лихою,
Співай пісні, веселі сій жита!

На цілий світ народнії уста
Промовили: кінець тяжкому бою!
І ми йдемо зеленою тропою
Туди, де сяє всіх віків мета.

О, праці й поту ми не боїмося!
Хай час і труд побілять нам волосся,
Ми юності нікому не здамо!

Над світом мир -- і наша Україна,
В сім'ї орлиній молодість орлина,
На Дніпробуд поставила кермо.

1945

Село Верба. На обрії — химерна
Поема гір. Під деревом старим
Біліє простий, добродушний дім,
Де вперше мати сповила Прешерна.

Любові й віри невмирущі зерна
Поет посіяв на лану своїм,
Але в житті шляхом ішов тяжким,
Де забуття давала лиш таверна.

Як чужаниця у своїй землі,
Він навіть самогубної петлі
Був зажадав у дикому відчаї,

Та смерть сама до страдника прийшла,
Тепер — ти чуєш? — дівчинка мала
В твоїм будинку твій сонет читає!

*17. IX. 1945,
Белград*

ВІРНИСТЬ

1

Знайдеш собі дівчиноньку
З чорними бровами,
Та не знайдеш теї правди,
Що була між нами.

Пісня

Лице, де осінь тінню налягла,
Одбилося в безмовному затоні,
І очі звідти глянули безсонні,
І скорбна тиша строгого чола.

Здалека чути переплеск весла,
Падуть листки, пожовклі і червоні,
І тихо плинуть по холоднім лоні
Туди, куди і молодість пішла.

Знайшов собі він з чорними бровами
Дівчиноньку — нову весну знайшов
І зник навік за горами й долами...

Зів'яла рунь, минулася любов...
Чис ж весло там крає синє поле?
Вернувся? Ні! Не покидав ніколи!

Гіля, гіля, та й сірії гуси,
 Стежечкою та й на став...
 Прошу ж тебе, молодий козаче,
 Ти натуру перестав!

Пісня

Торкнулась легко скорбною рукою
 Його розмашистого рукава.
 І говорила б — але що слова
 У боротьбі з сваволею такою!

Як вітрові, нема йому спокою,
 Своє він серце сам і розрива,
 В безодню рине буйна голова —
 І кінь дзвенить уздою золотою.

«Оця хустина — обтирать чоло,
 Цей персник — люте відганяти зло,
 А сльози ці — я їх собі zostавлю...»

Мовчить. Задумався. Коня спинив,
 Простяг їй руки — легко підхопив —
 І прошептав: «Натуру переставлю».

Я ж тую хмизину
 Ногою одкину,
 Таки тебе, мила,
 Любить не покину,
 Любить не покину!

Пісня

Вечірня радість, мов далекі дзвони,
 Мов відголос, мов спомин, мов луна...
 До стомленого підійшли вікна,
 І в погляді, як в морі, погляд тоне...

Отак життя пройшли ми довгі гони,
 Всього було — й трутизни, і вина
 У чарці тій, якій немає дна,
 Аж поки кров навік не захолоне!

Дай рученьку. Спрацьована, худа!
 Волосся дай мені поцілувати,—
 Ця сивина прекрасна й молода.

Ти друг, ти вірність, ти жона і мати,—
 О! Бачиш? Син наш за вікном біжить! —
 Люблю тебе. Не можу розлюбить.

*15 жовтня 1945,
 Белград*

То смерті хтивої лихі були жнива,
Коли всі мускули напружили народи,
Багнет і молот свій в ім'я життя й свободи,
В ім'я вселюдського піднявши торжества.

Фортеця всесвіту, ти, зоряна Москва,
Уста затиснувши, над суходіл і води
Як щастя вартовий у темряві негоди
Незламно зносилає, сувора і жива.

Не грали на Кремлі у ночі ті рубіни,
Як привиди німі, стояли чорні стіни,
Гримів по вулицях гармат і танків ряд,—

І в найгіркіший час, упевнена і строга,
У всесвіт кинула ти слово: **п е р е м о г а** —
І обізвавсь тобі луною Сталінград!

3 вересня 1946

1

На гребні двох епох ішов палкий титан,
Всім серцем відданий життю доби нової.
Ніколи він не вмів ділить себе надвоє,
Вперед дивився він крізь ранішній туман.

Всю землю він сходив — і бачив стільки ран,
І стільки бачив сліз, що для душі дрібної
Несила б їх знести... Та хмари грозової
Він був провісником — і їй співав пеан.

В кривавій темряві пройшла гроза очисна,
І в муках боротьби нова зросла отчизна,
На темних згарищах піднісся світлий дім...

І Ленін, зодчий наш, і Партія, вершитель,
Вітали велетня, що ми зовемо — вчитель,
Що весь народ зове з любов'ю: наш Максим!

Коли тебе нараз вагання тінь огорне,
Коли помислиш ти, що в б́езвихідь зайшов,—
Над книгами його ти нахилися знов,
Життя його згадай, як юність, неповторне.

О, як ненавидіть умів він морок чорний,
Як з серця до людей він простягав любов,
Як кров'ю власною неправду він боров,
Як проти ворогів стояв він непоборний!

У землю і вогонь, у силу людських рук,
У мудрість книг людських залюблений без міри,
Навік затаврував він животіння сіре.

Безсмертен, хто прийшов у світ як первоук
І міццю генія піднісся на вершини...
Стократ загинувши, повік він не загине!

1946

Тут давня дружба зріє й пламеніє,
Її ніяким бурям не згасить.
Ти пронесла крізь чорний сон століть
Свічу свободи й вірності, Софіє!

Страшний був час: тебе удави-змії
Хотіли в хижих кільцях задавить,
Твої троянди і твою блакить
Сквернили черви зради й тиранії.

Але чи то ж Болгарія була?
Хіба народ ваш на народ вела
Та пісня, що підносив Христо Ботев!

Ні! І в найтяжчий, у рішучий час
Братерські руки простягли до нас
Палкі ряди болгарських патріотів.

1947

СОНЕТ ПРО СЛОВНИК

*Михайлові Калиновичу
і Леоніду Булаховському*

В Уфі, де сплять аксаковські тополі,
В столиці світу, де Москва-ріка
Серед граніту плавно протіка,
Ми сходились, одної повні волі.

Ми мріяли, що у сім'ї і в школі,
Твердиня мови, світла і струнка,
Колінь устане — книга словника,
Живі народні радощі і болі.

Ішла війна велика по землі,—
Та, як весною срібні журавлі,
Нас окриляли ввечері салюти.

І час настав, і в Києві ми знов,
Щоб, як свідоцтво дружби братніх мов,
Народу скарб народів вернути.

22 липня 1947

НЕЗГАСНА ЗОРЯ

Зоря моя вечірна простилає
Останні смуги на хисткій воді.
Стихає річ,— та співи молоді
Ростуть, як паруси на небокраї.

Птахи, птахи! Які невтомні зграї
Летять над морем! Тіні їх бліді —
Мої слова, що змовкнуть лиш тоді,
Як вічна ніч перо мос зламає.

Радій же, серце! До останку пий
Життя людського пінистий напій,
Палай з людьми жагою однією —

І знай: зоря незгасна світова,
Вся ширячи проміння над землею,
Усю мою Вітчизну повива.

*Вересень, 1949,
Харакс*

Коли Полтавський громокрилий бій
Заклекотів, загуготів простором,
Біля Петра стояв з незгасним зором
Полковник Фастівський Семен Палій.

Звивався зради пласколюбий змій,
Та правди меч і повселюдний сором
Його разили,— і народний форум
Прокляв Мазепу в правоті своїй.

І крізь віки пригнічення й неволі
На ниві праці і на ратнім полі
Ішли ми поруч, друзі і брати,—

Та тільки змивши геть лиху порфіру,
Свою ми спілку освятили щиру
Огнями світосаяної мети.

1949,
Ірпінь

Ізнов весна, знов жайворонки в полі,—
А з кожною весною ближче нам
До того, що ми звемо майбуттям,—
До свята серця, розуму і волі.

Берези й клени, ще недавно голі,
Стоять, зеленим маючи гіллям,
Зелена рунь, на радість сіячам,
Вздовж залізничних веселиться колій.

Стрункі дівчата в одягах легких
Перлово-ніжний розсипають сміх,
Як пісні, все віддаючи роботі.

Сьогодні груша розцвіла рясна,
І в веснянім я чую повороті:
Іде, надходить людськості весна!

1950

Чолом великому трудівникові,
Що в цій могилі спочив свій знайшов!
Він батьківщині присвятив любов,
І вищої нема в серцях любові.

Шевченка брат молодший, він ішов
Крізь темні муки, крізь кущі тернові,
Ламав він сміло скелі гранітові,
Він людям розум віддавав і кров!

Ненавидів беркута, і удава,
І кнут, і гніт, і темний визиск він,—
І на майданах Львова й Борислава,

І скрізь, де генія сіяє слава,
Де світ новий підвівся із руїн,
Франкові нашому — земний уклін!

1950

ДАР І ВІДДАРУНОК

Шумить вода по листі, по гіллі
І спраглу землю напуває щиро,
Що сонце, розгулявшись надміру,
Палило у жорстокому теплі.

Іскриться струмінь, в голубім сріблі
Веселка грає, вістівниця миру,
Гаптуючи ранкову тишу сіру,
І на зеленім промениться склі.

Яке це щастя — дарувать вологу
Квіткам, деревам, травам! Як вони
Її впивають, сміючись розлого!

Вони віддячать. Ніжний цвіт весни,
Що ти так щедро поливаєш нині,
Осінній дар з уклоном дасть людині.

*1 вересня 1954,
Крим, Нікітський сад*

Крізь темряву віків, як світоч негасимий,
Жадобу вольності ти гордо пронесла;
Коли й терни вились навкруг твого чола,
Безсмертний спів лунав над горами твоїми.

Ти бачила зорю орлиними очима,
Хоч груди, як удав, стискала хижа мла,—
І сталося! Між скель троянда розцвіла,
Що у майбутньому стократ пишніш цвістиме.

Твій древній Єреван, сади твої й поля,
Тебе животворить проміння із Кремля,
Ширяє світлий труд в долині Арарата.

Між друзів і братів, у гомінкій сім'ї
Будови зводиш ти невидимі свої;
Прийми ж і мій уклін — від друга і від брата.

*15 вересня 1954,
Єреван*

Троянди паморозь іскристо-сиза вкрила,
Хоч бідні пуп'янки ще прагнуть розцвісти;
Летить до вирію, до теплої мети
Гусей згуртованих черга ширококрила.

Човни у пристанях, і згорнуто вітрила,
Як перечитані від милої листи.
У лісі паростка живого не знайти,
У полі хліб людський людська рука скосила.

А от же пуп'янки у мене на столі
Сьогодні розцвіли у хатньому теплі,
На стеблах, живлених солодкою водою,

І зелениться рунь крізь сонну каламуть,
І знаю, що човни — не нині, то весною —
За срібними гусьми по водах попливуть.

*4 листопада 1955,
Київ*

Над плесом озера я юність пригадав,
Вечірні небеса і посвист крил качиних,
Туман, що молоком біліє по долинах,
В лататті й комишах прозороводий став.

Як перельоту я жадібно дожидав —
І табунців чирят, і зграй тяжких крижиних,
Як, притаївшися у росяних рослинах,
Товаришам «пильнуй!» радіючи кричав!

Лунали постріли, і падав шріт на воду,
Немов нежданий град з ясного небозводу,
Відлуння на лугах, стихаючи, гуло.

А присмерки уже вгортали землю, сиві,
І, настрілявшись, вертались ми щасливі,
Дарма що промахів чимало в нас було.

1955, Київ

Була метелиця — і тиша залягла.
На білому снігу — рожеві й сині смуги.
Йдемо не кваплячись. О! Бачиш — слід і другий
Ідуть зигзагами у поле від села!

Цікаво для зайців, видимо, ніч пройшла:
Після голодних днів жорстокої зав'юги
Пожирували тут ухаті ледацюги,
Немов до власного зібравшись стола!

Та скирті клеверу не буде з того шкоди,
А нам зате які ввижаються пригоди
Отам, куди ведуть лукаві ці сліди!

Глянь — с к и д к а... Ну, пильнуй!
Я стану з цього боку,
А ти відтіть заходь. Напруж і руки, й око!
Він, певне, там лежить у бур'яні... Іди!

1955, Київ

ПЕРШИЙ ГРІМ

Як перший грім, мов колесо веселе,
Прокотиться над лісом весняним
І залишить гроза блакитний дим,
А по долинах вогку млу простеле;

Як хмарки, мов Колумба каравели,
На обрії розтануть голубім,—
Зітхнуть поля всі подихом одним,
Гілля на липах оживе дебеле,

Легка бджола за взятком полетить,
Трава збагне, що треба зеленить,
Бруньки липучі лопнуть на каштанах,

І ніж кривий в руці садівника
Заблисне враз, щоб яблунька хистка
Стрункіш росла по живоносних ранах.

*18 квітня 1956,
Варшава*

СІКСТИНСЬКА МАДОННА

Хто смів сказати, що не богиня ти?

І. Я. Франко. «Сікстинська мадонна»

Малий вже добре майстрував

Т. Г. Шевченко. «Марія»

О, хто сказав, що не людина ти?
Таж ти живеш в Шевченковій Марії,
Перед тобою світ земний темніє,
Щоб хмаркою до ніг тобі лягти.

Ти дивишся в майбутнє, у світи,
І їм несеш дитя своє. Крізь вії
Такий великий смуток пломеніє,
Що слів розради й мудрим не знайти.

Твоє малятко, круглооке й гоже,
Колісь теслярський появивши хист,
Хрест витеше собі людський, не божий.

Тому такий в твоїй печалі зміст,
Який лиш людство зрозуміти може,
А не свята Варвара й папа Сікст.

*30 травня 1956,
Київ*

Ти — матері Сікстинської сестра;
Земною, не надхмарною красою
Ти світиш нам. Падуть перед тобою
Віки й народи. Далечінь стара

У пам'яті нащадків не вмира,
Новою розцвітаючи весною.
Ти провідниця в праці й серед бою,
Натхненниця і пензля, і пера.

Ти бачила, як на простенькій лаві,
Забувши рани скорбні і криваві,
Перед тобою Гейне сльози лив.

Тобі одній утішити вдалося
Успенського, що перший зрозумів
«Мужицькі завитки» твого волосся *.

*1 липня 1956,
Київ*

СОНЕТ

Суровий Дант не презирал сонета...
Александр Пушкин

Живі, грізні, огромнії сонети...
Іван Франко

...Сонети куці — нічому.
Андрій Малишко

Як легко й просто це, мій дорогий Андрію,
Враз — розчерком пера — з історії змести
Петрарки, Пушкіна, Міцкевича листи,
У вічність — ковану в залізні ритми мрію!

Та, може, вислів Ваш я кепсько розумію,
Хотіли читачам Ви, певне, повісти,
Що в дні осягнення вселюдської мети
Даремно на сонет нам покладать надію.

Не згоден я і з цим! Сувора простота,
Що слова зайвого в свої рядки не прийме,
Струнка гармонія, що з думки вироста,

Не псевдокласика, а класика, — і їй ми
Повинні вдячні бути. Не іграшка пуста
Та форма, що віки розкрили їй обійми!

*5 листопада 1956,
Київ*

МІНДОВГІВ ЗАМОК *

Руїни сірі. Галки на стіні
Сидять, мов судді марноти людської.
І луг, і Німан в синьому спокої,
І Налібоцька пуща вдалині.

Тут уставали буревійні дні
Перед поетом: зрадники й герої,
Литовців з хрестоносцями двобої,
Гражина й Чорний Вершник на коні,

Князів литовських міжусобна звада
І Літавора непростенна зрада,
Бряжчання зброї крізь прадавній ліс,

І подвиг непорочної Гражини,
І вогнище, де з розпачем провини
В очисну жертву князь себе приніс.

Берези, сосни, і пісок, і яр,
І птичий свист, і вітер, і ялини.
Тут тихо. Звідси голос не долине
До шпигунів, що розсилає цар.

Вгорі — перлисті переливи хмар,
Яких нема на небесах чужини...
Тут крила звів у свій політ орлиний
Міцкевича полуменистий дар.

Тут, виростаючи із зерна мрії,
Висока думка, мов пшениця, зріє,
Тут слово в о л я гарт дає серцям,

Тут, гордий вірш замислюючи потай,
З пророчим зором слухає Адам
Палкі промови Зана і Чечота.

*25 червня 1958,
Нароч*

Де верби віття гнуть своє похиле,
Де непроглядний яловець дріма,
Де плаче ліс, де лугу синь німа,
Проречисті підносяться могили.

Жили, цвіли, сміялися, любили
Веселі хлопці — молодість сама,—
І смерть. І тлін. І голосу нема,
Ні рук міцних, що діяли й творили.

Але душа народу не сліпа,
Вона стоюка; до могил героїв
Повік-віків не заросте тропа.

Великий дух на подвиги їх зброїв,
Вони, омиті ніжністю матусь,
Боролись за Радянську Білорусь.

*30 червня 1958,
Київ*

ДУБ ДАНИЛА

Над Світезю прозорою, в долині,
Де спочивав не раз колись Адам
(Такий портрет лишив художник нам!
Немов стоїть Міцкевич там донині),

Де в водах небо спочиває синє,
Де іви плачуть мовчазним гіллям,
Що повороту мріям і літам,
Як Пушкін каже, не знайти людині,—

Стоїть там дуб, могутній, як земля.
Яке величчя і незламна сила!
Як впевнено він віти розкриля!

Поет новий, що доля охрестила,
Так само гайового короля
Назвав у славу сина: дуб Данила.

*1 липня 1958,
Київ*

Під дубом цим писалася «Іражина»,
Тут чув своїм жагучим ухом він
Мечів середньовічних передзвін,
Що ним Литвиники потряслась долина.

Але чи ж та насправді це країна?
Яких не відбулось тут перемін!
Он Сервеч-річка свій бурхливий плин
Пускає, щоб крутилася турбіна,

Як повелів колгосп-мільйонер...
(Такі слова вигадують тепер,
Що зчудувався б і Адамів геній!)

А в гідростанцію саму зайди:
Над шумом послухняної води
Там філодендрони ростуть різьблені.

*2 липня 1958,
Київ*

Вони гадали, що скорився ти,
Що вмиреш без дії, без борні, без слова,
Що їх пожару заграва багрова
Твій навіть попіл рознесе в світи.

Твоїх дітей терзаючи, кати
Тут вили, як вовчиця стоголова,—
Та вчився ти у Фрунзе, в Мясникова *
Долати смерть і волю берегти.

Твої сини з синами України,
З орлами азіатської рівнини,
З Росії дітьми стали в рать одну,—

І той згорів, хто світ хотів спалити...
А мусив же, неситий, розуміти,
Що Свіслоч котиться в Березину!

*3 липня 1958,
Київ*

«Сентиментальна панночка пуста!
На графа проміняла вайделота!» —
Поета друзі говорили потай,
Замкнувши при поетові уста.

Але була це дружня сліпота:
На все життя маленька та істота
Печать поклала. Радість і скорбота
В його піснях — це прошва золота,

Навік прошита голкою Марилі,
Її відбиток в Німановій хвилі,
Що із сонета у віки ввійшов.

Тому клонюся густолистим липам,
Де запалала гострим смолоскипом
На цілий світ поетова любов.

4 липня 1958,
Київ

**Є в мене паличка із Біловежі,
Горіхова, простенька, ну — смішна,
Але мені нагадує вона
Високі сосни у важкій одежі.**

**Граби густі, беріз тонкі мережі,
Повітря, дійсно схоже до вина.
Де вічний шум, де вічна тишина,
Де тропи зубрів, де сліди ведмежі...**

**Та ні! Ох, крові пролилося там,
Коли тих зубрів гонено царям,
Мов на заріз!.. Пора та недалеко,**

**Коли тупа загарбницька рука
Останнього скосила там бика,
Телят закинувши до Гагенбека.**

*6 липня 1958,
Київ*

ПАМ'ЯТНИК ЯНЦІ КУПАЛІ

Обік шосе, в веселому селі,
Що смутком віяло колись глибоким,
Підноситься, мов скеля над потоком,
Він — совість білоруської землі.

Не тільки давні болі та жалі
Він серцем одбивав своїм високим ---
Іти він кликав непохитним кроком
Туди, де сонце сходило в імлі.

Він, що не знав спокою ні спочинку,
Спокійно поглядає на В'язинку *,
Де починав свій многотрудний вік,

І ніби й нині чує все около,
Склоняючи перед поетом чоло,
Його прекрасно-горде: я мужик.

*7 липня 1958,
Київ*

Я мало з ним стрічався у житті,
Та кожна зустріч уважав я святом.
Він другом був, у вірності завзятим,
Тичини, Чіковані, Лахуті.

В суворо-добродушній простоті,
Скупим на слово, на думки багатим
Він жив. Колись мене назвав він братом,
І слово це — як зірка у путі.

Востаннє до його зайшов я дому,
Щоб стиснуть руку другові старому.
«Поїхав він до вьоски, по гриби» *,—

Сказала з усміхом його невістка...
А в Києві мене догнала звістка,
Що вмер поет народу й боротьби.

*8 липня 1958,
Київ*

Лежать у полі вперті валуни
На Молодечнині, в озернім краї;
Супутник мій незаперечно знає,
Що кинуті льодовиком вони.

Та вперті Білорусії сини
Сказали: неможливого немає,—
І камінь перед плугом відступає,
Мов сніг перед атакою весни.

Як добре бачить власними очима,
Що тут весна народу встала зрима,
Що на полях, де мужній ліг Кастусь *,

Пшеницю сіє, голубіє льоном,
Шумить заводів теплим передзвоном
Нова, жива, весела Білорусь!

*10 липня 1958,
Київ*

В колиску дар пісень тобі поклала доля,
У серце налила добра і чистоти,
І дорогі скарби несеш обачно ти,
Як чашу, як свічу, у радісне роздолля.

Широкі обрії, не видно краю поля,
Де нам доводиться працюючи іти.
Ти ореш, сієш, жнеш для ясної мети,
Тебе окрилює народу мудра воля.

Ти учень Лисенка, ти України син,
Але зрідні тобі і мужній Бородін,
І глиб Чайковського, і світлий сум Шопена.

А скільки юнаків ти вирядив у путь!
Як радує тебе, що навкруги ростуть
Твої соратники, як памолодь зелена!

1959

Два серця трепетні, високі два уми —
Широковітий дуб і ясен тонколистий —
Не слави марної, не ситої користі
Вони, страждаючи, шукали між людьми.

Многонародної годованці тюрми,
Вони вели серця в життя нове і чисте;
Не схожі в них слова і неоднакі хисти,
Але однакова відраза в них до тьми.

Один з них не дожив до сонця й дня нового,
Упав, зневажений, на крем'яну дорогу,
А другий світочем для всесвіту згорів.

Та у серцях людських живуть вони обом,
Як символ щирості і мудрості живої,
Як друзів радощі, як пострах ворогів.

Остаточна редакція
1960

ДВА СОНЕТИ

1

Не заздрю, ні! Щасливий я, дитино,
Що переступиш ти ясний поріг,
Відкіль між зорі людям шлях проліг:
Туди веде нас Партія орлино.

Людському генію немає впину,
Він сяє чисто, як нагірний сніг,
І серед різних на землі доріг
Обрав собі він вірну і єдину.

Як розлились невидані моря,
Яка їх орожевлює зоря,
Які сміються вдалині вітрила!

І знай же: наша кров, і труд, і піт
У боротьбі той здобували світ,
Куди ти йдеш, моя дитино мила!

Я бачив їх учора на заводі,
 Отих людей, що світ кують новий,
 Що проти розлютованих стихій
 Дорогу мостять лагідній погоді.

Тут кожен — як у себе у господі,
 Та всі злилися у розумний рій,
 Всі йдуть назустріч радості людській,
 Своїм трудом уславлені в народі.

Тут в н а ш е обертається м о є,
 Тут безпомильні руки молодечі
 Одохотворюють безживні речі,

Тут співом математика стає.
 Тут кожен електричний прилад
 Дає людині непоборні крила!

19 вересня 1961

Неначе сон, довіку серцю милий,
Мов перший цвіт напровесні моїй,
У пам'яті він сяє, чародій,
Чиї пісні нас до життя будили.

Він од народу набирався сили
В натхненній праці, в боротьбі палкій,
Коли творив щоденний подвиг свій
Во ім'я тих, що сіяли й косили.

В своїм «Тарасі Бульбі» громовім
Він проспівав орлину славу тим,
Хто серце має мужнє й непоборне.

Сам чистий серцем, як нагірний сніг,
Він в музиці до «Кобзаря» воздвиг
Народу монумент нерукотворний.

21 березня 1962

Нехай не знає втоми та рука,
Що добре зерно в добру землю сіє,
Що зневажає чорні суховії
І щедра, як напровесні ріка!

Благословенна праця рільника,
Що оре цілину в ясній надії.
Пшеницю від половин він одвіє,
Як жнив кінчиться радість нелегка.

Щасливий воїн, що во ім'я миру
Свою підносить бойову сокиру,
Во ім'я правди кривду тне з плеча!

Хвала тому, хто людям у приполі
Несе слова, подібні хлібу й солі,
І співи, гідні слави сіяча!

Київ, 17.V. 1962

Сто літ минуло. Давній світ умер,
Та не страшна мистецтву домовина!
Для вічності родилась та людина,
Чис ім'я ми славимо тепер.

Шекспір і Горький, Чехов і Мольєр —
По верховині знову верховина,—
Така була у нього путь невпинна,
Де геній правди крила розпростер.

Неходженими він ходив стежками —
І володіє нашими серцями,
Як чайка МХАТу, що летить з імлі,

Як світоч вогненосців-Прометеїв...
Благословен той ясний день, коли
Розцвівся Станіславським — Алексєєв.

*14.I. 1963,
Київ*

Буває так: ще темна ніч надворі,
Ще сон колише землю, як маля,
Німує небо, і мовчить земля,
Зірок не видно в тиші непрозорій,—

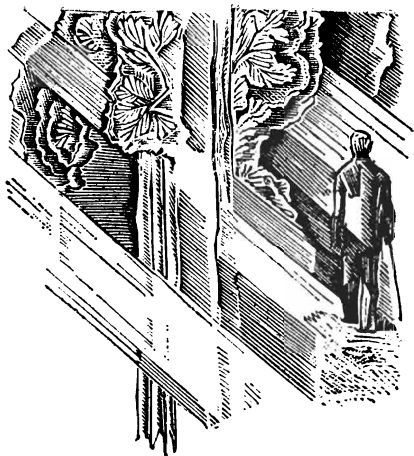
І враз прокинешся. Думки бадьорі
Росм налинуть хтозна-відкіля,
Запрагнуть праці руки, і здаля
Поллється шелест віт на осокорі...

Що сталося? Хто серце розбудив?
Чому так віриш, що нежданих див
От-от надійде хвиля урочиста?

То перший промінь глянув у вікно,
Світанку смуга зайнялась іскриста,
Як юності живлющої вино...

16.XI. 1963

Світанку смуга зайнялась іскриста..

Переклади

СОНЕТ

Scorn not the sonnet, critic.
Wordsworth *

**Суворий Дант не зневажав сонета;
Петрарка в нім кохання виливав;
Кохався в грі його творець Макбета;
Про сум гіркий Камоєнс ним співав.**

**І в наші дні чарує він поета:
Вордсворт його за речника обрав,
Змінивши світу марного тенета
На хвилювання вільних вод і трав.**

**У горами лямованій Тавріді
В його рядки, суворіші від міді,
Співець Литви чуття свої вкладав.**

**У нас інше його не знали діви,
Коли для нього Дельвіг забував
Гексаметра священного мотиви.**

СОНЕТ

Стемнілим золотом і жовцю напоїв
Вечірній час горби. У млі червоно-бурій
Жмути кошлатих трав, мов у звірячій шкурі,
В огні — чагарники, в металі — вод розлив.

А брили голих скель, громаддя валунів
Таяться в присмерку, як видива похмурі.
Он — ніби профілі якихось дивних фірій,
Он — лапи-обриси, он — щелепи вовків.

Глянь — пагорб ребрами похитус з зусиллям...
Чий зігнутий хребет поріс, мов шерстю, зіллям?
Хто в цих місцях живе — потвора чи титан?

Тут душно... Вирваться б у простір на свободу!
Там дише стомлено безмежний Океан
І віє запахом прогнилих трав та йоду.

ПРИРОДА І МИСТЕЦТВО

Не в розбраті мистецтво і природа,
Як дехто мислить: путь у них одна.
Мене обох їх надить глибина,
І поміж ними — обопільна згода.

За чесний труд — висока нагорода!
Працєю уперто, хай мета ясна
Діла твої освітлює до дна,
І полум'ям пойме тебе свобода.

Так повсякчасно з творчістю бува:
Даремно рветься буйна голова
Довершеності досягти самої

Як хочеш до великого дійти,
Обмеж себе; лише в законі ти
Здобудеш волю, радість — у спокої.

МОЇЙ МАТЕРІ Б. ГЕЙНЕ

Я звик високо голову держати,
Бо маю честь і мужність без догани;
Хай сам король мені у вічі гляне,—
Не опущу я їх, кохана мати.

Але тобі наважуся сказати:
Хоч дух у мене гордий, нездоланний,
Та біля тебе непокора тане,
Бо звик тебе, святу, я шанувати.

Моя душа подолана твоєю
Високою, прекрасною душею,
І в небеса я лину разом з нею.

І каюсь я за вчинки, що смутили
Твоє високе серце, серце миле,
Що так мене усе життя любило!

ФРЕСКО-СОНЕТИ ХРИСТІАНУ З.

1

Я фіміаму не каджу колоді
Золоченій, всередині — пустій;
Не простягну руки людині тій,
Що обкрадає все святе, як злодій.

Повіїній не уклонюся вроді,
Що безсоромність — мов окраса їй;
Кумир в кареті їде золотій,
Та запрягти мене у неї годі.

Я добре знаю: гордий дуб загине,
Але хисткої не зламать тростини,
Що хилить вітер, буря нагина.

Але скажи, нащо здалась вона?
За паличку чепурунові стати
Чи порох із одежі вибивати.

Подайте маску — замаскуюсь нині
Під бідаря, щоб пишна та сволота,
Яку скрашають шовк і позолота,
Мене в своїй не числили родині.

Манер і слів дай простих, як людині,
Що їй зрідні обшарпана голота,
Бо почуття і розум неохота
Салонній віддавать балаканині.

Танцюю на німецькім маскараді
З баронами, ченцями, королями,
Не всім знайомий, друг із блазнюками.

Мечем картонним зарубати б раді
Мене пани ці — ба! Лиш маску скину,—
Весь набрід розбіжиться за хвилину.

ДО НІМАНУ

Мій рідний Німане! Куди сплили ті води,
Що я в дитячі їх зачерпував долоні,
Що ними плавав я по дикому затоні,
Для серця буйного шукавши охолоди?

Лаура, з власної милуючися вроди,
Колись любила там свої квітчаті скроні.
І відбиток її у хвиль сріблястім лоні
Мутив сльозами я, не знаючи й негодн.

Мій Німане! А де ж і горе те безкрас,
І щастя разом з ним, і золоті надії?
Малечих днів моїх де радощі яснії?

Де ще любіший нам юнацький шал літає?
Лаура де моя? Де друзі молоді?
Минуло все... чому ж сльоза лиш не минає?

З любовних сонетів

РАНОК І ВЕЧІР

Зі сходу сонце йде в ясних огнях світанку,
А коло місячне сумна окрила мла;
До сонця пелюстки троянда простягла,
Фіалка хилиться під чистим сріблом ранку.

Лаура у вікні — я приклонивсь на ганку;
От коси золоті красуня розплела
І мовила: «Чому печаль як тінь лягла
На місяць, на квітки, на тебе, мій коханку?»

В смерканні виглядом люблюся новим:
Встав місяць-повновид, як заграва рум'яна,
Фіалка ожила під вітерцем легким;

Знов бачу — у вікні стоїть моя кохана
З щасливим поглядом, в уборі чарівнім;
Знов приклонився я — печальний, як і зрапа.

Нещасний, хто дарма взаємності благас,
Нещасний, хто любить спитується дарма,
Та нещаснішого серед людей нема,
Ніж той, хто раз любив — і вічно пам'ятає.

Принадниць бачивши, він томиться в одчаї,
Бо думка чар йому затрує німа;
Довершеність йому появиться сама —
Він серця й ангелу віддати не бажає.

Гордує тою він, служить не годен тій,
Земну минаючи, не може й неземній
Кохання присвятить, утративши надії;

До спорожнілого подібний храму він,
Що серце смутить нам пустельністю руїн,
Де бог не хоче жить, людина жить не сміє.

Кримські сонети

АКЕРМАНСЬКІ СТЕПИ

Пливу на обшири сухого океану.
Як човен, мій візок в зеленій гущині
Минає острови у хвилях запашиї,
Що ними бур'яни підносяться багряно.

Вже морок падає. Ні шляху, ні кургану...
Шукаю провідних зірок у вишині.
Он хмарка блиснула, он золоті вогні:
То світиться Дністро, то лампа Акерману.

Спинімось! Тихо як!.. Десь линуть журавлі,
Що й сокіл би не взрів,—лиш чути, де курличе...
Чутно й метелика, що тріпається в млі,

І вужа, що повзе зіллями тасмниче...
Я так напружив слух, що вчув би в цій землі
І голос із Литви.— Вперед! Ніхто не кличе.

На верховині Тарханкут *

Ясною стрічкою наш вимпел ледве має,
І грає лагідно прояснена вода:
Немов замріяна про щастя молода,
Прокинеться, зітхне,— і знову засинає.

Неначе прапори, як грізний бій затих **,
Дрімають паруси; мов ланцюгом прикуте,
Судно гойдається, ладне й собі заснути.
Зітхнув моряк. В гурті безжурний лине сміх.

О море! Є поліп, що у хвилини бурі
На дні ховається, у темряві похмурій,
А в тишу догори хвилясто вирина.

О мисле! Спогадів є гідра мовчазна,
Що спить на дні твоїм під зливами-дощами,
А в супокійну мить рве серце пазурами!

Зростає шум, густіш морські снують потвори,
Драбиною моряк поп'явся, ніби тінь,
І висне в плетиві ледь зримих павутинь:
Так огляда павук сильце своє прозоре.

А вітер дужчає. Помчавсь між хвилі-гори
Свавільний корабель, немов шалений кінь,
Б'є піняві вали, у хмарну височінь
Чолом підноситься, крилатий вітер боре.

І мій буяє дух у розгулі стихій,
Уява розпуска свій парус огняний,
І лує крик з грудей, піднісшися над прахом.

До лона корабля принав я, ніби жду,
Що від зусиль моїх прискорить він ходу...
Як любо! Знаю я, що значить бути птахом!

Вітрила зірвані, ревіння, шум завії,
Тривожні голоси і помп зловісний рик;
Із рук матросових останок линви зник;
Згасає сонця диск — і гаснуть з ним надії.

В тріумфі бурянім, серед шумливих стін,
Що вгору зносяться в безумній круговерті,
Ступив на корабель жорстокий геній смерті,
Як воїн, що іде на приступ між руїн.

Півмертві он лежать; той руки он ламає,
А той товаришам прощання посилає,
Той ревню молиться, щоб гибелі втекти.

Один лиш із гурта — самотній чужаниця —
Гадає: щастя той у світі міг пайти,
Хто друзів має ще, хто може ще молиться.

М а н д р і в н и к і м і р з а **

М а н д р і в н и к

Глянь! Чи то звів аллах стіною море льоду,
Чи трон для ангелів з холодних туч воздвиг?
Чи дивн ряд фортець поставили міцних,
Щоб каравани зір не пропускать із Сходу?

Чи Цареград горить на грані небозводу,
Чи, може, то аллах між темних шат нічних
Повісив свій ліхтар для всіх істот живих,
Щоб світу цілого осяяти природу?

М і р з а

Там?.. Був я. Там зима. Гортані рік прудких
І дзьоби ручаїв там п'ють холодну воду;
Дихнув я — білий сніг пішов із уст моїх.

Там, де гірські орли не залітали зроду,
Спить грім в колисці з хмар, повитий у туман.

Там лиш зоря над мій підносилаєть тюрбан.
То Чатир-Даг!

М а н д р і в н и к

А-а!

Безлюдні та німі Гіреїв двір і сад!
По ганках, що мели покірних баш тюрбани,
Через потуги трон і розкоші дивани
Літає сарана, повзе холодний гад.

Повився темний плющ і дикий виноград
По вікнах, по стіні подобою альтани;
Р у ї н а — пише тут на мурах гість незнаний,
Як Валтасарові *, на віковичний згад.

А в залі ще стоїть окраса мармурова;
Гарему то фонтан. Сльоза його перлова
Спадає по сльозі і промовля щомить:

«О, де ви, де тепер, любов, можуть й славо,
Що мали у віках сіяти величаво?
Ганьба! Немає вас, а джерело дзвенить».

З мечетей тихо йдуть побожні мусульмани,
Ізану * відголос німіє вдалині,—
І срібний почі цар пливе в височині,
Здаля побачивши зорі лице рум'яне.

В гаремі зорянім світило полум'яне
Одно по одному засвічує вогні,
І хмарка лебедем пливе по синизні,
Вся біла, наче сніг, а по краях багряна.

Там темний кипарис одкинув довгу тінь,
Там мінарет стрункий. А ген, лиш оком кинь,—
Гранітні велетні, немовби до Ебліса

Зійшлись дияволи на раду потайну.
З них часом блискавка зринає вдалину
І лине в темряві, як бистрий кінь фариса.

Зів'яла ти в краю, заквітчанім весною,
Трояндо молода, бо линули в імлі
Від тебе юні дні, злотисті мотилі,
І спогадів черву лишали за собою.

Чому так світяться громадою ясною
Зірки, до польської обернені землі?
Чи то не погляд твій, повитий у жалі,
Сліди повниікав огненною сльозою?

О полько! Як і ти, я вмру на чужині;
Хай приязна рука мене хоч поховас!
Тут мандрівці ведуть розмови негучні,

І вчую я слова, що чув у ріднім краї;
Поет, складаючи на честь тобі пісні,
Над гробом і моїм тихенько заспіває.

М і р з а д о
м а н д р і в н и к а

На стіл аллахові любові перші грона
Узято тут колись; перлини осяйні
Із моря піжності та розкоші — труні
Були тут віддані, на смерті темне лоно.

Окрила забуття і часу їх заслону,
Над ними зносяться тюрбани кам'яні,
Неначе бунчуки у демонській війні.
Гяур * їх імена тут креслить беззаконно.

О рози райські! Вам на схилі чистоти
Під листям сорому судилось одцвісти,
Не осквернили вас лихі невірні очі.

Чужинець молодий тепер сюди ступив,—
Дозволив я йому, прости мене, пророче! —
З чужинців перший він сльозу отут зронив.

Жену вперед коня, щоб линув ніби птах;
Ліси, яри, шпилі біжать назустріч оку,
Подоба бистрого хвилястого потоку,—
Сп'яніння прагну я найти у цих дивах.

Але зморився кінь. Тоді в моїх очах,
Неначе в дзеркалі, розбитім знеароку,
У час, коли туман долину вкрив широку,
Примарою встає той весь казковий шлях.

Все спить, лиш я не сплю. Вода мене студена
В обійми прийняла. Ось чорний вал шумить,—
Його стрічаю я, вперед простяг рамена,—

І хвиля над чолом розбилась, клекотить.
Я жду, щоб мисль моя, як човен без причала,
Зблудилась серед вод і в забуття запала.

Скидає вже гора туманні з себе шати,
Намазом ранішнім росистий лан бринить.
Ліси колишуться і ронять з верховіть,
Як з чоток дорогих, рубіни і гранати.

Мов квіти, що дала природа їм літати,
Знялися мотилі веселкою в блакить —
І діамантами вся далеч майорить;
Там, далі, сарани потягся рій крилатий.

Де скеля серед хвиль гранітна вигляда,
Нуртус й піниться розгнівана вода,
В ній іскри миготять, як тигрові зіниці:

То бурі вісниці для берегів земних;
Ген — хвилі лагідні у вічній хитавиці,
Човни і лебеді гойдаються на них.

Свіжішає вітрець, жарота відлягає,
Світило золоте спада на Чатир-Даг,
Розбилося в скалки у нього на плечах
І гасне. Мандрівник спинився, поглядає:

Чорніє пасмо гір, долину ніч поймає,
Шепочуть, мов крізь сон, потоки у гаях,
І — квітів музика — солодкий ллється пах,
Що для ушей мовчить, до серця промовляє.

Мене вколисус пільма і тишина,—
Аж от немовби вся гойднулася колиска:
То світлий метеор блакить перетина.

О ноче східна! Ти — неначе одаліска,
Що поцілунками зчаровус до сну
І раптом будить знов жадобу вогняну.

Побожно тінь твою цілують мусульмани,
О щогло кримська, великий Чатир-Даг!
Ти світу мінарет, ти Криму падишах!
Верхів'ям знісися у хмари і тумани,

Під брамою небес сидиш ти, нездоланий,
Мов ангел Гавриїл, усім лихим на страх,
Ліси — твій темний плащ. Сіяє в блискавках
Тюрбан шовковий твій, гарячим злотом тканий.

Чи сонце нас пече, чи отіняє мла,
Чи сарана летить, чи вража рать найшла,—
Спокійний, мовчазний, з холодною душею,

Ти, ніби драгоман * між небом і землею,
Уважно слухаєш, в ногах прославши грім,
Як розмовляє бог із творивом своїм.

ДОРОГА НАД ПЕРВОЮ В ЧУФУТ-КАЛЕ

М і р з а і м а н д р і в н и к

М і р з а

Молися, попусти повіддя, одвернися:
Тут кінським маєш ти довіритись ногам;
Це кінь-розумниця! Він обирає сам
Безпечнішу тропу: поглянь — укляк, піднісся,

Завис над скелею! — Додолу не дивися,
Бо оком дна ніяк не досягнеш ти там,
Рукою не махай — не дано крил рукам! —
І навіть думку ти пускати бережися,

Мов бідний якорець, в незнану глибину:
Не зачепившись, у водоверть жахну
Потягне човника той якорець до страти.

М а н д р і в н и к

Я, мірзо, подививсь! В отворі тім земнім
Я бачив... що таке — по смерті розповім,
Бо мовою живих того не розказати.

М і р з а

У прірву подивись — простерлось небо долі:
То море; серед хвиль, немовби Птах-Гора,
Що грім убив його, перо біля пера
Розкинув снігові в широкому півколі

І білим островом розлігсь по синім полі.
Той острів — хмара то; її не прозира,
Як ночі, зір людський; а та зміяста гра
Стяги вогненної на хмари темнім чолі,—

То блискавка.— Стривай! Безодня у ногах,
Що мас кінь її перелетить, мов птах! —
Скачу! Напохваті держи коня й остроги.

Як зникну — пильно стеж, чи серед скель отих
Ковпак мій промайне пучком пір'їн легких,
А ні — людині вже не знать цієї дороги!

РУЇНИ ЗАМКА В БАЛАКЛАВІ

Ці замки, що лежать у безладі руїн,—
Сторожа і краса твоя, невдячний Криму!
Тепер уламки це, що гад живе між ними,
Чи гірший, аніж гад, людського роду син.

На вежу сходимо; тут напис є один:
Можливо, це ім'я, що вчипками гучними
Було прославлене. Та час неумолимий
Травою вкрив його серед замшілих стін.

Тут грек на камені різьбив тонкі оздоби,
Монголів Генуя обертала в рабів,
Намаз побожний свій отут хаджі творив.

Тепер тут чорний гриф літа при темнім гробі:
Так в місті, де нема нікого, крім мерців,
Чорніють прапори погребної жалоби.

Люблю дивитися з Ведмідь-гори тяжкої,
Як спінені вали, то чорні та грізні,
Пливуть лютуючи — то, мов сніги ясні,
Горять і міняться веселчастою грою.

Прийдуть, розсиплються звияжною юрбою,—
Сказав би: гурт китів заліг на мілині,—
І знов одкотяться, корали вогняні
Та мушлі з перлами лишивши за собою.

Твоя подоба це, поете молодий!
Так часом пристрасті шалений буревій
Тебе, здавалось би, зламав у злім розгоні,—

Та лютню ти узяв,— і вихор враз одбіг,
Пісні zostавивши, що пам'ять людська з них
Вінок безсмертності зів'с тобі на скроні.

СПОКІЙ СЕРЦЯ

Як ранок угорі засвітиться перлово
І сонце, мов опал, дрімотно замигтить,
З криниці вмиюся, щоб серце відсвіжить,
І вирушу в поля, у далечінь чудову.

Скажу зустрічному якесь привітне слово,
Відкину камінець, що на шляху лежить,
І кущ трояндовий у полум'ї суцвіть,
Чомусь відв'язаний, припну до палі знову.

Узявши за мету далекий синій бір,
На ящірці прудкій спиню уважний зір,
На птицях, що з-за хмар пливуть у далеч неба.

І з думкою, що ніч іще там хтозна-де,
На захід буду йти, куди тропа веде,
Немовби знаючи, як людям жити треба.

Квітки, що посадив я навесні
В саду мого серця, споглядаю.
Як вірилось, що ангели із раю
Зілля їй дітей боронять уві сні!

Настало літо, дні прийшли сумні,
Мов чорний пліт, пливе по небокраю
Зловісна хмара, гонить вітрів зграю,
Що гнуть і нищать квіти запашні.

Садити пізно! Визнаю провину:
Обрав я засувору верховину
І необачно в юності чинив.

Проте не скажуся на долю грізну,
Бо суть життя я осягнув, хоч пізно,
У мудрості моїх осінніх днів.

НА ВІТРИ ОСЕНІ
НЕ СКАРЖИВСЬ Я...

На вітри осені не скарживсь я донині,
Що поле сивими морозами в'ялять,
По розкоші троянд і пісні солов'їній
Я холод зустрів як божу благодать.

По бджолах весняних, що світлий мед збирають
І запахущий віск летять в яснім промінні,
Журбі та смуткові гостинно відчиняють
Звук серце я своє у самоті осінній.

Зі мною любощів ти засівала лан,
З лихого сімені поріс лише бур'ян...
Шкода!.. Пощо твій жаль, на дорікання схожий?

Що чар солодкий твій, подібний до вина,
Як тільки гіркота мене впоїти може
І здатна лиш печаль наситити одна!

КЕНТАВРИ ВТІКАЮТЬ

Вони біжать, п'яні від хижого розбою,
Де чорне пасмо гір укріє їх похід.
Їх гонить чорний жах, їм смерть ступає велід,
Левиний чують дух вони поза собою.

Роздавлюючи гідр хапливою ногою,
Летять через струмки, через колючий глід,
Де Оса й Пеліон — крізь хаос темних віт —
Знялися в тишині громадою німою.

Зненацька спиниться один з-поміж юрби,
І, озираючись, здійметься на диби,
І дожене табун одним шаленим скоком,

Крізь промінь місячний побачивши блідий,
Як тінь Гераклова в плащі його широкім
Гігантським пострахом ляга на їх сліди.

ТІНЬ

Де золото й блакить, що грали за хвилину?
Чом інтермедія урвалася легка?
Убила темна ніч, як зрадницька рука,
П'єро нещасного і ніжну Коломбіну.

Як присягу могли забути ми єдину?
На човні без вітрил у ніч без маяка
Навіки поплила принадиця гнучка,
Трояндам і скрипкам прийшла пора загину.

Солодкі пахощі — шукати їх дарма!
Твоїх немає уст, і слів твоїх нема,
Ані очей, ясних, як зорі у пустині!

Усе: твій перший сон і сон останній мій,
Твоя й моя любов — усе те мертве нині,
Бо не довірився я казці вогняній

І набік не відвів закрадливої тіні.

НЕ БУДЕ, ЗНАЮ Я...

Не буде, знаю я, слов'ян прийдешня слава
Тим, чим була вона у темряві століть:
Ні лавром вінчана, де кров людська горить,
Ні пір'ям райдужним прикрашена, мов лава.

Не упаде вона, немов пекуча лава,
На луг завітчаний, щоб полум'ям залить,—
Під миру прапором призначено їй жити,
Народам і собі допевнюючись права.

За зброю взявши дух, піднісши дружби щит,
Ввійде Слов'янщина у новочасний світ.
Між вільних вільною і рівною між рівних.

Молодша із сестер дасть молодість і їм,
І європейців сонм, у спілці нерозривних,
Осяє радістю, як світочем новим.

«ПЛИВУ НА ОБШИРИ СУХОГО ОКЕАНУ»

«Пливу на обшири сухого океану,
Як човен, мій візок в зеленій глушині
Минає острови у хвилях вогняні,
Що ними бур'яни підносяться багряно».

Коли, Міцкевичу, ти в даль Дністра туману
Вдивлявся, снів твоїх видіння чарівні,
Немов метелики, зліталися ясні
На змучене чоло, на серця свіжу рану.

Серед глухих степів почавши довгу путь,
Ти слух напружував, жадаючи почуть
Із рідної Литви знайомий голос милий.

Та вже дарунок той здалека майорів,
Що Польщі готував твій геній повносилий:
Перлини осяйні із кримських берегів.

УОЛТ УІТМЕН

- Хто ти? — Я атом, що життям співає.
- Куди спішиш? — До неньки, що мене
У наокружжя принесла земне
У своєму лоні. Більших див немає!
- Що бачиш ти? — Усе, що в пісні грає!
- В що віриш? — В працю, у чоло ясне!
- Хто друг твій? — Всі.— Кого язик твій тне
У спорі? — Кожен власну правду має.
- Що найдорожче? — Вільність день у день.
- Боїшся смерті? — Зміна це лишень.
- Чи любиш славу? — Як дзижчання мухи.
- Твої закони? — Я закон свій сам.
- Мета? — Ловити вірним почуттям
Хвиль космосу непереможні рухи.

ІЗ «ЧЕСЬКИХ СОНЕТІВ»

Х

**Брехня, що в світі є пани природні й слуги,
Що не однаково сіяє сонце всім,
Що володар гармат в обладі має й грім,
Що на один удар віддять не можна й другий!**

**Брехня, що лук тугий не трісне від напруги,
Що не буває жертв, коли руйнують дім,
Що святокрадець — пан у храмі вселюдським,
Що кривда — це сестра відважної потуги.**

**Подвійна є брехня, що в путах — сила прав,
Що стопче голови, хто землю потоптав,
Що «на коліна стань» — один закон для люду.**

**Що не підійме раб похилого чола,
Що з купи тих костей, які земля взяла,
Не встануть месники в день праведного суду!**

О, прийде час весни на Чехії луги,
Заграють радісно животворящі сили,
І зелень проросте, квітчаючи могили,
Усе прокинеться і набере сили.

Знов чеський рідний лан оратимуть плуги,
А з темної ріллі, що потом ми росили,
Самі свій урожай зберемо, браття миле,
І волі вольної засяють береги.

Знов прийде час весни; як добрий гість крилатий.
Знов миру ластівка до батьківської хати
Прилине в літньому веселому теплі,

І внукам буде дід оповідать щасливий,
Волосся даючи перебирать їм сиве,
Про лихо, що колись ходило по землі.

ВАЛЕРІЮ БРЮСОВУ

Ти зимний був митець, глибокий та учений,
З ріки історії слова твої текли,
Ти з нами поруч став у дні тяжкі, коли
Ввійшла біда в наш дім, як ураган шалений.

Утіх і радості не знав народ стражденний,
Губили ми тропу серед страшної мли,
І скарб нетлінний той, що предки здобули,
У морі забуття покоївся, священний.

Ти, майстре, упірнув у дивну глибину,
Віків побачив там пишноту осяйну,
Неначе той моряк, що край відкрив прекрасний,

І світу цілому, що з жаху ще тремтів,
Ти наш бездонний дух, наш геній появив,—
І славиться між нас ім'я незгасне.

Примітки

Стор. 13 * Михайло Павлович Алексєєв—приятель М. Т. Рильського по гімназії. Нині видатний радянський літературознавець, академік.

Стор. 55 * Борис Дмитрович Петрушевський—приятель М. Т. Рильського. Літератор, перекладач.

Стор. 71 * Масться на увазі дитячий журнал «Дзвінок». М. Р.

Стор. 72 * 5-й сонет про Коцюбинського.— М. Р.

Стор. 78 * Бабки—стрекози. Личинки їх живуть у воді на дні. Весною вилазять на поверхню по очерету, комишу, травах тощо.— М. Р.

** На жива—насадка, те, що надівається на гачок, щоб привабити рибу.— М. Р.

Стор. 84 * Повернувся Родіон Васильович у найубогішу на всю дореволюційну Романівку хатину: життя його було дуже злиденне.— М. Р.

Стор. 87 * Аю-Даг—Ведмідь-гора коло Гурзуфа. Якась подібність до ведмедя, що п'є воду з моря, в ній справді є. Існує й відповідна легенда.— М. Р.

Стор. 89 * Вальдшнеп іноді знімається просто вгору, «свічкою».— М. Р.

Стор. 93 * Мова йде про криваву розправу над повсталими селянами в Сорочинцях, яку вчинив 1905 р. статський совітник Філонов.— М. Р.

Стор. 99 * Твір було написано після мітингу представників українського народу в листопаді 1941 року в м. Саратові.

Стор. 103 * Прешерн — великий словенський поет (1800-1849).

Стор. 123 * Парис Гліба Успенського «Выпрямля!» — М. Р.

Стор. 125 * Так званий Міндовгів замок у Новогрудку, власне, руїна замку — пам'ятка феодальних часів історичної Литви.— М. Р.

Новогрудок, де сплили дитячі та юнацькі літа Адама Міцкевича, — колишня столиця литовських князів.— М. Р.

Міндовг — (XIII ст.) — литовський князь.— М. Р.
Змісту поеми Міцкевича «Гражина», за мотивами якої побудований цей сонет, не переказую, відсилаючи читачів до оригіналу або до українського перекладу М. Терещенка.— М. Р.

Стор. 126 * Камінь філаретів — великий камінь у лісі, біля якого збиралися члени волелюбного студентського товариства філаретів (любителів чесноти), до якого належав і Міцкевич. Томаш Зан — один з проводирів товариства. Ян Чечот — польський і білоруський поет. Один із перших білоруських фольклористів, етнографів та мовознавців. І Чечот, і Зан — близькі друзі Міцкевича.— М. Р.

Стор. 129 * Під престарим дубом у с. Щорсах (колишньому маєтку графів Хребтовичів) Міцкевич писав (чи обдумував) поему «Гражина». — М. Р.

Долина Литвинки — див. епілог «Гражини». Кол-

госпна гідростанція на річці Сервечі (Сервач), припливі Німану, прикрашена всередині філодендронами та фікусами. Кажуть, що голова тамтешнього колгоспу, енергійна Ганна Трохимівна Кумець, кохається в квітах.— *М. Р.*

Стор. 130 * *М. В. Фрунзе і О. Ф. Мясников* (Мяснікян), послані ЦК РСДРП(б) до Мінська під час першої світової війни для партійної роботи, відіграли дуже велику роль у становленні Радянської влади в Білорусії.— *М. Р.*

При переправі через річку Березину (1812 р.) військо Наполеона, як читач пам'ятас, було остаточно розгромлене російською армією.

С в і с л о ч — приплив Березини — річка, на якій стоїть Мінськ.— *М. Р.*

Стор. 131 * Шість престарих лип у колишньому маєтку панів Верещак — Тугановичах — утворюють природну альтанку, де зустрічались Марія (Марія) Верещаківна і закоханий у неї молодий Міцкевич. Біограф поета Мечислав Яструн, не поділяючи неприязні до Марилі Міцкевичевих друзів, яка ґрунтувалась на тому, що Марія вийшла «з розрахунку» (власне, з волі братів) заміж за графа Путткаммера, отже «зрадила» поета,— Яструн пише, що вона зберегла на все життя чисту любов до Адама, наворотала його в розмовах до творчості в народному дусі і співала йому народних — білоруських — пісень.— *М. Р.*

В а й д е л о т — жрець, віщун у давній Литві. В символічній термінології Міцкевича — поет високого покликання.

Стор. 132 * *Біловезька Пуща*, якої частина належить нині до Білоруської РСР, а частина до Польщі,— славетний на всю Європу прадавній ліс. Там жили на волі дикі бики — зубри. Лише не так давно встановлено, що зубри збереглися ще й на Пів-

нічному Кавказі. Вчені-зоологи дошукуються причин, які вели до звиродніння та вимирання зубрів, лосів та інших копитних тварин у Пущі. Там винищили, як хижаків, що завдають шкоди мисливській фауні, ведмедів та вовків (здається, останнього вовка вбито там торік), переслідують лисів і рисів. Але, здається мені, шкоду від тих хижаків не можна й рівняти із шкодою, якої завдали люди. Польські королі та пізніше російські царі влаштовували в Пущі пишні полювання, які не можна назвати інакше як бойнею. Ось наслідки одного з полювань царя Олександра II: «В той день загалом було убито 44 звірі, в тому числі 16 зубрів і 4 кабани. Із них государ убив всього 22 штуки, в тому числі 4 зубри і одного кабана; високі гості і почет убили 22 звірі, з них 12 зубрів і три кабани». («Императорская охота на Руси, конец XVIII и XIX век, исторический очерк Николая Кутепова». С.-Петербург, 1911).

Це ще далеко не найкрасномовніші цифри.

«На 1914 рік у Пущі налічувалось коло 800-900 зубрів. Мало не всі вони знищені в час першої імперіалістичної війни німцями, які увірвались у Пущу. Невелика кількість зубрів, яка залишилась після війни, була потім знищена бракон'єрами». («Белавежская пушча». Видавництва ЦК КПБ, Мінск, 1957).

Частину зубрів, одначе, німецькі загарбники одвезли до своїх зоопарків та звіринців, отже, й до знаменитого звіринця Гагенбека в Гамбурзі. Та невелике поголів'я зубрів, що живе й плодиться в напіввільних, а частково й в вільних умовах у Пущі, так само благородні олені (коло 700 голів) — завезені у Пущу із звіринців та зоологічних парків.

Тепер Біловезька Пуща — заповідник, де живуть, крім названих уже тварин, кабани, лосі, козулі («дикі кози»), борсуки, зайці, білки, а з птаства — глухарі, тетерюки, качки різних порід тощо.

У заповіднику провадиться велика наукова праця.—
М. Р.

Стор. 133 * В'язинка — село Молодечненської області, де народився Янка Купала. Пам'ятник-бюст великому білоруському поетові стоїть недалеко від В'язинки.— *М. Р.*

Стор. 134 * Якуб Колас був запальним аматором збирання грибів, любив частувати гостей грибами власного збору.

В останні роки життя він тяжко хворував, що особливо відбилося на ногах — він насилу ходив. Коли мені під час останніх одвідин його господи в Мінську сказали, що поет після тривалого лікування в одному з відомих санаторіїв почуває себе краще і от, мовляв, поїхав по гриби, то я дуже тому зрадів. Тим болючіше було мені почути, вернувшись до Кисва, про його смерть.— *М. Р.*

Воска — село по-білоруськи.— *М. Р.*

Стор. 135 * Кастусь (Костянтин) Каліновський — національний герой білоруського народу, революціонер-демократ, керівник селянського повстання 1863 р. в Білорусії й на Литві.— *М. Р.*

Стор. 147 * Не зневажай сонета, критику. Вордсворт. (*Англ.*).

Стор. 157 * Тарханкут — виступ на заході Кримського півострова.

** У деяких із «Кримських сонетів», як-от у цім, не додержано строгої сонетної форми, що перекладач і вважає доцільним віддати.— *М. Р.*

Стор. 160 * Козлов — Єваторія, місто на західному узбережжі Криму.

**** М і р з а** — шанобливий титул у мусульман, тут — провідник.

*** В а л т а с а р** — вавілонський цар, що жив у VI ст. до н. е. Існує оповідання-легенда, за яким під час бенкету, влаштованого Валтасаром, на стіні з'явився чудодійний напис, що пророкував йому близьку загибель.

Стор. 162 *** І з а н** — скликання на молитву, проголошуване муедзином.

Стор. 164 *** Г я у р** — невірний, поганий. Цим ім'ям мусульмани з презирством називали всіх немагометан, особливо християн.

Стор. 168 *** Д р а г о м а н** — перекладач, товмач.

СОНЕТИ

Сільський сонет (3 зимових спогадів про літо)	7
Моя царівна	8
Моїй Ленорі	9
Мистецтво	10
І шум людський, і велемудрі книги	11
Надворі дощ, холодний вітер віє	12
Срібний сонет	13
Зелені тіні по душі майнули	14
Молочно-сині зариси ланів	15
До портрета Саксаганського	16
Сонет нудьги й бажання	17
Несіть богам дари! Прозорий мед несіть	18
Діана	19
У хутрі лисячим мене одвідав гість	20
Зелена піна лісу молодого	21
Олександрія	22
У горах, серед каменю й снігів	23
У теплі дні збирання винограду	24

В буденщині процвілій і прокислій	25
Ніцше	26
Ні, зорянице, злотом і рубіном	27
Есмеральда	28
Тут цілий день, у казанах закутий	29
Тріпоче сокір, сріблом потемнілим	30
Запахла осінь в'ялим тютюном	31
Анхізів син, вклонившись богині	34
Трос в одному човні	35
У пущах, де лише стежки звірині	36
Отрута	37
Тополя	38
Вечір напровесні	39
Епоху, де б душею відпочить	40
Суворих слів, холодних і шорстких	41
Поет	42
Філософ	43
Хто храми для богів, багатіям чертоги	44
Коні	45
Людськість	46
Новий хліб	47
Взабрід	48
Біжать отари, коні ржуть, реве	49
Труди і дні	52
Пробіг автомобіль, і сніня хмарка диму	53
То хмарка набіжить, і бризне дощ краплистий	54
Гуси	55
1. Вже перший сніг кружляє над землею	55
2. Останній сніг, там бурий, там блакитний	56

Урханові 57

Знак терезів — доби нової знак 58

Франко («Син Яця-ковалю, Іван рудоволосий») 59

На пристані 60

Сонет-діалог 61

Мандрівка 62

1. О тиха пристане робочого стола 62

2. Ми довго плавали, ми бачили увіч 63

3. І в гомінливий, стоязикий порт 64

ДВА СОНЕТИ

I. Надходив ворог двоголовим звіром 65

II. Мов горда думка, котиться ріка 66

Із дощової трилогії 67

ЧЕРНІГІВСЬКІ СОНЕТИ

1. На березі хвилястої Десни 68

2. Він ще здається сонним і наївним 69

3. Тут був готель «Царград». Спинись, людино! 70

4. Час не одну годину строго вибив 71

5. В тугому комірці, з тяжким портфелем 72

6. Іще, здається, вчора тут гули 73

У парку 74

РИБАЛЬСЬКІ СОНЕТИ

I. Зимові вечори 75

II. Окуні 76

III. Липи 77

IV. Пліть 78

1. Уже вишневі зацвіли сади 78

2. На сизих луках скошено отаву 79

V. Коропи 80

1. Цибуля, сіль, півхліба, три тарані 80

2. Денне уже на місці. Вже один 81

3. Стис удлище, підсік... Ого, нівроку! 82

VI. Перейшла дорогу 83

VII. Родіон 84

Настав великий день — і слух насторожить 85

Давиду Гофштейнові 86

З ЦИКЛУ «МОРЕ І СОЛОВ'Ї»

День двадцять шостий 87

День останній 88

ІЗ МИСЛИВСЬКОЇ СЮЇТИ

Вальдшнеп 89

Смерть чародія 90

Федькович співає 91

Мистецтво перекладу 92

Володимир Короленко 93

Глибока ніч. Будинки слять і люди 94

Річниця визволення 95

Новорічний сонет 96

Франко («Нема тих струн, яких би не торкала») 97

Цвіте азалія 98

Слово і відгук 99

Кисву 100

Каневу 101

Над світом мир 102

Дім Прешерна 103

Вірність 104

1. Лице, де осінь тінню налягла 104
 2. Торкнулась легко скорбною рукою 105
 3. Вечірня радість, мов далекі дзвони 106
- Москва 107

ДВА СОНЕТИ ПРО ГОРЬКОГО

1. На гребні двох епох ішов палкий титан 108
2. Коли тебе нараз вагання тінь огерне 109

Софія 110

Сонет про словник 111

Незгасна зоря 112

Полтавський бій 113

Весна людськості 114

На могилі Франка 115

Дар і віддачунок 116

Вірменії 117

Приморозок 118

Над плесом 119

По слідах 120

Перший грім 121

Сікестинська мадонна 122

Афродіта Мілоська 123

Сонет 124

ІЗ ЦИКЛУ «НА БРАТНІЙ ЗЕМЛІ»

Міндовгів замок 125

Камінь філаретів 126

Могили партизанів 127

Дуб Данила 128

Коло дуба в Щорсах	129
Мінськ	130
Марпля	131
Біловезька Пуца	132
Пам'ятник Янці Купалі	133
Якуб Колас	134
Білорусь	135
Левкові Ревуцькому	136
Горький і Коцюбинський	137

ДВА СОНЕТИ

1. Не заздрю, ні! Щасливий я, дитино 138
2. Я бачив їх учора на заводі 139

Микола Лисенко	140
Михайлові Стельмаху	141
Станіславський	142
Промінь	143

ПЕРЕКЛАДИ

З російської

Олександр Пушкін

Сонет 147

Максиміліан Волошин

Сонет 148

З німецької

Йоганн-Вольфганг Гете

Природа і мистецтво 149

Генріх Гейне

Моїй матері Б. Гейне 150

Фреско-сонети Христіану З.

1. Я фіміаму не каджу колоді 151

Подайте маску — замаскуюсь нині 152

З польської

Адам Міцкевич

До Німану 153

З ЛЮБОВНИХ СОНЕТІВ

Ранок і вечір 154

Резигнація 155

КРИМСЬКІ СОНЕТИ

Акерманські степи 156

Морська тиша 157

Плавба 158

Буря 159

Вигляд гір із степів Козлова 160

Бахчисарай 161

Бахчисарай уночі 162

Гробниця Потоцької 163

Могили гарему 164

Байдари 165

Алушта вдень 166

Алушта вночі 167

Чатир-Даг 168

Дорога над прірвою в Чуфут-Кале 169

Гора Кікінеїс 170

Руїни замка в Балаклаві 171

Аю-Даг 172

Леопольд Стафф

Спокій серця 173

Квітки, що посадив я навесні... 174

На вітри осені не скарживсь я... 175

З французької

Мозе-Марія де Ередіа

Кентаври втікають 176

Фернан Мазад

Тінь 177

З чеської

Сватоплук Чех

Не буде, знаю я... 178

«Пливу на обшири сухого океану» 179

Ярослав Врхліцький

Уолт Уїтмен 180

Йозеф Вацлав Сладек

ІЗ «ЧЕСЬКИХ СОНЕТІВ»

Х. Брехня, що в світі є пани природні й слуги 181

XIV. О, прийде час весни на Чехії луги 182

З вірменської

Бгіше Чаренц

Валерію Брюсову 184

ПРИМІТКИ 185

Редактор Д. Г. Давидюк

Макет Б. Л. Туліна

Художній редактор Р. Ф. Ліпатов

Технічний редактор С. Г. Овсієнко

Коректори О. І. Литовко,

З. П. Панченко